

1.

ŽIVOT PRIJE GENOCIDA: DR. MIRKO PUK, ODVJETNIK I ORGANIZATOR USTAŠKOG POKRETA U GLINI I GLINSKOM KOTARU

Igor Mrkalj

UDK: 929Puk, M.:329.18(497.5 Glina)“191/194“

Kategorizacija: Izvorni znanstveni rad

Sažetak ► O životu i radu dr. Mirka Puka (1884. – 1945.), predratnog odvjetnika i političara te organizatora ustaškog pokreta u Glini i glinskom kotaru do travnja 1941., a potom ministra pravosuđa u vladi Ante Pavelića, u hrvatskoj historiografiji nije dosad bilo djela koje bi ga u cjelini obuhvatilo. Zadaća je ovog članka da taj osjetljivi nedostatak pokuša ukloniti i uz to položiti dovoljno siguran temelj za daljnje proučavanje Pukove biografije, u pojedinostima i u cjelini. S obzirom da ovaj esej ima obilježje pionirskog rada – sa svim prednostima i nedostacima takva pothvata – autorova namjera bila je dati pregled najznačajnijih događaja koji su obilježili predratnu karijeru dr. Puka. U svojim istraživanjima autor se oslanja na relevantne arhivske izvore, postojeću literaturu i dostupnu novinsku građu te ističe da su raniji istraživači propustili da izdvoje i značajnije ispituju Pukovu biografiju koja povezuje pravaške ideje i duh, formirane u habsburškim okvirima, radikalizirane uoči i tijekom Prvog svjetskog rata, a koje su nastavile da traju i u novoj jugoslavenskoj državi, da bi svoj vrhunac imale u dva genocidna masakra nad Srbima u Glini i glinskom kotaru u proljeće i ljeto 1941. godine. Članak donosi nove činjenice i daje novu interpretaciju jedne od najznačajnijih ličnosti iz samog vrha ustaškog pokreta.

Summary ► Croatian historiography lacks a comprehensive work on the life and career of Dr Mirko Puk (1884 – 1945), his pre-war activity as a lawyer and politician and his work as an organiser of the Ustasha movement in Glina and Glina district up until April 1941, after which he became Minister of Justice in the Pavelić government. The aim of this paper is to present an overview of the major events in Dr Puk's pre-war career and so lay a trustworthy foundation for further study. In his research, the author has drawn upon the relevant archival sources, existing studies, and available press materials. He points out that earlier research failed to separate out and seriously examine Puk's biography and the linking role played in it by the ideas and spirit of the State Right movement (*Pravaštvo*), which were initially formed within the Habsburg framework, radicalised in the run-up to and during the First World War, and survived under the new Yugoslav state, to culminate in two genocidal massacres of Serbs at Glina and in Glina district in the spring and summer of 1941. The paper presents new facts and offers a new interpretation of one of the most important personalities in the senior Ustasha leadership.

Ključne riječi ► Glina, Mirko Puk, ustaški pokret, Srbi, genocidni masakri.

Keywords ► Glina, Mirko Puk, Ustasha movement, Serbs, genocidal massacres.

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.22>

„**B**olje da ti uđe u kuću vuk nego Puk“, govorili su stari Glinjani,¹ misleći pritom na gramzivost dr. Mirka Puka, poznatog glinskog odvjetnika i jednog od najimućnijih građana one predratne Gline, koja će ubrzo po proglašenju NDH u travnju 1941. postati poprište dva genocidna masakra što traumatiziraju ovaj banijski gradić sve do današnjih dana.²

Iako se gotovo svi relevantni izvori slažu da je ideja o masovnim, brutalnim i sadističkim ubojstvima Srba u Glini u proljeće i ljeto 1941. potekla od dr. Puka, u to vrijeme iznimno utjecajnog Pavelićevog ministra pravosuđa, kritička historiografija propustila je značajnije istražiti njegovu životnu biografiju.³

Punim imenom Mirko Gustav Puk rodio se 24. lipnja 1884. godine u Valpovu, od oca ing. Mirka Puka i majke Marije, rođene Bratanić.⁴ Kako je otac bio vrstan šumar u državnoj službi, tako je i mladi Puk svoje školovanje otpočeo u Valpovu, nastavio u Osijeku i Gospiću, a završio u Zagrebu, gdje je po završetku gimnazije upisao sveučilište i Pravni fakultet na kojem je diplomirao 1906. godine.⁵ Već naredne 1907. promoviran je na čast doktora prava.⁶ Danas znamo da je na sveučilištu bio tajnik *Starčevićanske akademске mladosti*, a zadnje godine i njen predsjednik, zbog čega je nerijetko bio redarstveno i sudbeno kažnjavan.⁷ Upravo iz redova sveučilišne mladeži, koja je djelovala pod plaštem Čiste stranke prava dr. Josipa Franka, stvarat će se narednih godina nova pokoljenja mladih političara koji su slijedili rast stranke i popunjavali važna mjesta u javnoj promociji stranačkog programa. Među njima sve više se počinje isticati ime dr. Mirka Puka, koji za razliku od nekih kratkotrajnih stranačkih prolaznika ne dovodi u sumnju pravovjlanost frankovačke ideologije.⁸ U isto vrijeme, Puk je aktivan i u zagrebačkom Klubu Ćirilo-metodskih zidara dr. Rudolfa Horvata, gdje obavlja funkciju tajnika,⁹ ali njegove ambicije su političke – 1911. kao član Čiste stranke prava kandidira se na izborima u Novigradu Podravskom, gdje gubi od Tome Jalžabetića, šezdesetogodišnjeg seljaka i kandidata Hrvatske pučke seljačke stranke, koji će u svom pismu Stjepanu Radiću ostaviti

proncljiv opis mladog i ambicioznog pravaša. U pismu navodi Pukove izjave da kako on ne priznaje Hrvatsko-Ugarsku nagodbu, kao i da će raditi za slobodu, nezavisnost i ujedinjenje hrvatskih zemalja, ali i da neće u politici surađivati sa Srbima. Stari Jalžabetić je iskritizirao ovakav Pukov stav i rekao da to neće ići, jer da to znači stvoriti kuću u kojoj će biti razdor, a gdje „je u kući razdor tu gospodarstvo propada. A kako je sa gospodarstvom, tako je i sa politikom“, zaključuje Jalžabetić.¹⁰

Ipak, politički neuspjeh nije bio prepreka da se Puk posveti svom pravničkom pozivu i nastavi raditi kao odvjetnički perovođa, prvo u Zagrebu, potom u Kostajnici, a onda i u Glini, gdje 1912. postaje odvjetnikom.¹¹ Tu pobliže upoznaje Petra Bižala, lokalnog frankovca i jednog od važnih svjedoka optužbe na Veleizdajničkom procesu u Zagrebu,¹² ali prije svega bogatog trgovca i posjednika s čijom će se kćerkom Ljubicom zaručiti naredne 1913. godine.¹³ Puk tako ulazi u društveni život Gline, banijskog gradića s nepunih 2.000 stanovnika, ali i važnog središta relativno velikog kotara s preko 40.000 žitelja, od čega gotovo dvije trećine pravoslavnog.¹⁴ Na lokalnoj političkoj sceni tu je vladala Hrvatsko-srpska koalicija, još od 1906. godine kada je Frano Supilo, uz podršku Svetozara Pribičevića, biran za zastupnika u Hrvatskom saboru za glinski izborni kotar.¹⁵ No istovremeno, tu je postojalo i čvrsto jezgro Frankove stranke

Sl. 1. Vjenčanje Pere Barića i Štefice Vučak u Glini, 10. srpnja 1937; sjede, prvi slijeva glinski župnik Franc Žužek, treći dr. Mirko Puk, sedmi dr. Juraj Rebok (Osobna arhiva autora)

„oko koje su se okupljali svi oni koji su svoje raznorodne protivničke interese, nezadovoljstva, nerazumevanja ljudi, prilika i događaja, prošlosti, transformisali u antisrpski stav i mržnju spram ovog naroda druge vere.“¹⁶ Djelovanje frankovaca osjetilo se u svim institucijama glinskog društva, primjerice *Hrvatskoj štedionici*, koja je svoj frankovački karakter ispoljavala i tako što nije primala mjenice koje je potpisao ikoji Srbin. Pukov dolazak dao je dodatnu dinamiku toj politici, koja je neprestano harangirala protiv svakog oblika sloge i suradnje među Hrvatima i Srbima, uporno provocirajući suprotnosti među njima.

No, kad se činilo da će svoju daljnju karijeru vezati uz Glinu, Puk se u prosincu 1913. odlučio kandidirati na izborima u Kostajnici, gdje će u borbi za saborski mandat doživjeti težak i uvjerljiv poraz od tamošnjeg kandidata Hrvatsko-srpske koalicije, dr. Dušana Peleša.¹⁷ Ovaj politički neuspjeh, već drugi u zadnje dvije godine, vjerojatno je bio povod da se Puk definitivno odluči na ostanak u Glini, što je pokazalo i vjenčanje s Ljubicom Bižal, 17. siječnja 1914. godine.¹⁸ Unatoč neostvarenim ambicijama, njegovi politički stavovi ostali su nepromijenjeni, baš kao i njegova želja za socijalnim potvrđivanjem. Tako je početkom svibnja 1914. Puk prisustvovao izornoj skupštini *Hrvatskog sokola* u Glini, kada je za-bilježeno njegovo odlučno protivljenje da u zapisnik uđe riječ Slaven, što se nemilo dojmilo mnogih sokolova, obzirom da je Puk nijekao slavensko podrijetlo Čeha, samim tim i Hrvata.¹⁹ Pa ipak, te iste godine dr. Puk je izabran za člana ravnateljstva *Hrvatske štedionice* u Glini, koja u to vrijeme bilježi poslovni uspon, a čije sjedište se nalazi u glavnoj gradskoj ulici, u neposrednoj blizini srpskopравoslavne crkve Rođenja Presvete Bogorodice.

Daljnje planove i odvjetničku karijeru dr. Puka usko-ro su poremetile burne vijesti koje su počele stizati iz Sarajeva o ubojstvu nadvojvode i prijestolonasljednika Franje Ferdinanda. Već sutradan, 29. lipnja 1914., izbile su u Zagrebu demonstracije protiv Srba, praćene demoliranjem njihove imovine u središtu grada, koje će svoj vrhunac imati u razdražljivom govoru dr. Ivice Franka, novog čelnika Hrvatske stranke prava, koji je pred Jelačićevim spomenikom optužio Srbe kako su ubili najveću nadu hrvatskog naroda i pritom navijestio Srbima rat, prijeteći im s riječima: „Oko za oko i zub za zub“ te protjerivanjem „preko“ Save.²⁰ Ipak, od stradanja većih razmjera Srbe je spasila sretna okolnost da je u vrijeme izbijanja Prvog svjetskog rata i tijekom njegova trajanja

na vlasti bila Hrvatsko-srpska koalicija, koja je nastojala da smiri strasti i onemogući ekstremiste u sprovođenju njihovih zamisli.²¹ Međutim, dio ratne atmosfere i oduševljenja ratom, koji se sve više zahuktavao, ostao je za-bilježen u tisku onog vremena: „U nas je živo i veselo“, javlja dopisnik iz Gline. „Vlakovi danomice prolaze s vojskom, a na kolodvoru ih dočekaju Hrvati i Hrvatice sa hrvatskom pjesmom. Glina je danas pomladjena. Ona je danas čisto hrvatsko mjesto. Dao Bog tako ostalo!“²²

Rat koji je buknuo protiv Srbije ubrzo se proširio i zahvatio gotovo cijeli europski kontinent. Veliki rat nije mimoišao ni mladog glinskog odvjetnika, dr. Mirka Puka, kojeg će ratna zbivanja uskoro odvesti na ratište u daleku Galiciju gdje 1916. godine, kao natporučnik 25. domobranske pješačke pukovnije, pada u rusko zarobljeništvo, zajedno s brojnim drugim, pretežno južnoslavenskim zarobljenicima, među kojima uskoro dolazi do otvorenog raskola.²³ Suočen s podjelama, Puk će uporno isticati svoju bezuvjetnu vjernost habsburškoj kruni i u zarobljeništvu nametnuti se kao glavni stožer austro-ugarskog patriotizma, suprotstavljajući se ideji ujedinjenja Južnih Slavena u zajedničku državu.²⁴

Početkom 1918. iz zarobljeništva se vraća kući,²⁵ da bi nakon sloma Austro-Ugarske monarhije sredinom studenog bio uhapšen po novim vojnim vlastima i zatvoren, prvo u domobranskom vojnom zatvoru, a potom i kod vojne policije u Zagrebu.²⁶ Povod je, vjerojatno, bio proglas Hrvatske stranke prava, čiji je dr. Puk već tada bio poznati član, a koja je 3. prosinca 1918. uputila javnosti proglas u kojem je izrazila svoje nezadovoljstvo činom uklapanja Hrvatske u Kraljevstvo SHS.²⁷ Tom prilikom stranka se izjasnila i „za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja u republikansku državu u savezu slobodnih nezavisnih država Slovenaca, Hrvata i Srba“, što je vladajući režim ocijenio opasnim i odmah započeo s progonom istaknutih članova te stranke, posebno njezinog vodstva. Iz vojnog zatvora Puk je izašao koncem 1918. godine da bi u travnju 1919., uoči samog Uskrsa, ponovno bio uhapšen, ovaj put kod kotarske oblasti i kotarskog suda u Glini.²⁸ Razloga je, po mišljenju žandarmerije, bilo više: „širenje republikanske, boljševičke i protusrpske, te uobće protunarodne revolucionarne propagande“, a zapravo zato što je među Hrvatima u Glini i prigradskoj općini Jukinac prikupljao potpise za memorandum HPSS-a, koji je sastavio Radić, u namjeri da na mirovnoj konferenciji u Parizu upozori svijet na neravnopravnost hrvatskog naroda u novoj državi. Nije

nevažno spomenuti da su istom prilikom također uhapšeni i u kotarskom zatvoru u Glini zadržani odvjetnik dr. Spasoje Fattori, trgovci Petar Bižal i Franjo Detoni te knjigovođa *Hrvatske štedionice* Lav Mayer.²⁹

O svim tim događajima kotarska oblast u Glini opširno je izvještavala velikog župana zagrebačke županije u Zagrebu. U jednom od izvještaja skrenuta je pažnja velikom županu da se pod imenom republikanske ideje krije još jedna stvar karakteristična za ovdašnje prilike: činjenica da se radi o pojedincima, koji su se „prije rata i kroz vrijeme rata iskazali kao konfidenti prijašnje države i svjedoci u veleizdajničkim parnicama.“ Dalje se navodi kako su ove ličnosti razvile „u posljednje vrijeme veliku djelatnost, da izađu opet pomoću svojih pristalica na površinu i da vode glavnu riječ u Glini i Jukincu, gdje imaju većinu svojih pristalica“, stoji u izvještaju.

Usljed toga su duhovi između jedne i druge struje silno razdraženi, pa se je bojati ozbiljnih nemira, ako tako dalje potraje. A spomenuta klika počela je svoju djelatnost neprestanim širenjem kojekakvih alarmantnih vijesti po Glini, nepovoljnih po sadašnje državno uređenje. Moli se stoga za što skoriju odredbu i za žurno posredovanje, da u Glini kotar dođe jedan odred vojske na teret općine Glina i Jukinac.³⁰

Veliki župan zagrebačke županije prosljedio je ovaj izvještaj Predsjedništvu Zemaljske vlade u Zagrebu, koje je spis dalje dostavilo ministru unutarnjih poslova Svetozaru Pribićeviću u Beogradu, koji zatim povratno javlja banu Palečku u Zagreb da bi zbog HPSS-ovske agitacije na području Gline uhapšene osobe trebalo internirati, te stoga predlaže kaznionu u Mitrovici. Isto predlaže za Radića i još neke političare. No, interniranje iz nekog razloga nije provedeno, a razlozi za takvu odluku nisu poznati. Međutim, Puk i njegovi istomišljenici ipak su okrivljeni zbog protudržavne djelatnosti i ugrožavanja javnog reda i mira, širenja republikanskih ideja, te poticanja naroda na izvikivanje protudinastičkih parola, pa će naređenjem Predsjedništva Zemaljske vlade u Zagrebu do daljnjeg ostati u pritvoru.³¹

Nakon četiri mjeseca pritvora, Puk je pušten na slobodu i nastavlja sa radom u svom odvjetničkom uredu, no već u travnju 1920. ponovno je politički aktivan jer se u Glini održavaju lokalni izbori za Općinsko vijeće.³² U oštroj borbi, kako javlja petrinjska *Ravnopravnost*, glasilo Hrvatske zajednice za cijelu Banovinu, izborna lista čiji je nosilac bio dr. Fattori dobila je 6 od ukupno 12

općinskih vijećnika. Među šest izabranih bio je i dr. Puk.³³ No, isti uspjeh ostvarila je i lista čiji je nosilac bio kotarski liječnik dr. Gjuro Sužnjević, za koju su glasali glinski Srbi, ali i neki glinski Hrvati, okupljeni oko Steve Despota, koji je također izabran u Općinsko vijeće. Izjednačen odnos snaga i uzburkane strasti među pojedincima imale su svoj odjek i na stranicama petrinjskog *Jedinstva*, glasila Jugoslavenske demokratske stranke za Baniju, koje neće kriti svoje ogorčenje novoizabranim općinskim vijećnicima:

Glina se ponosi što je dala najveći broj Srba veleizdajnika, mučenika narodne svijesti i slobode, ali se stidi, što je u isto vrijeme dala i najveći broj veleizdajničkih svjedoka ... Danas su oni u Glini najveći hrv. rodoljubi, jedini pravi Hrvati, a svi drugi su Posrbice i izdajice.³⁴

Potaknut ovim rezultatima, dr. Puk će uskoro biti kandidat na listi Hrvatske stranke prava u Zagrebačkoj županiji na izborima za Ustavotvornu skupštinu Kraljevstva SHS, koji su održani 28. studenog 1920., kada je birano ukupno 419 zastupnika.³⁵ Iako je na izborima osvojila dva zastupnička mjesta, Hrvatska stranka prava bojkotirat će rad Ustavotvorne skupštine, koja 28. lipnja 1921. donosi Vidovdanski ustav. Pa ipak, unatoč učešću na parlamentarnim izborima, ne treba gubiti iz vida činjenicu da se Pukova stranka i dalje zalaže za posve neovisnu republiku i odbija povezivanje Hrvatske sa Srbijom, a pridružuje se Radiću i opozicionom Hrvatskom bloku samo zato što smatra da potpora u tom trenutku ne znači negaciju njezinog programa, već naprotiv, da pruža mogućnost jače afirmacije njezinih krajnjih ciljeva.³⁶

Pravaška politika u provinciji slijedila je tako zacrtane ciljeve, a istaknuti pojedinci, poput dr. Puka, davali su joj potrebnu žestinu. Njegov stranački kolega i tajnik stranke, dr. Ante Pavelić, smatrao ga je „čeličnim rodoljubom i nepokolebivim pristašom Stranke prava“,³⁷ dok je u isto vrijeme glinski odvjetnik svojim postupcima u lokalnoj sredini javno pokazivao što misli o novostvorenoj jugoslavenskoj državi. Tako je povodom smrti kralja Petra, 16. kolovoza 1921., Puk ponovno uhapšen jer nije htio izvjesiti crnu zastavu na svojoj kući u Glini, no nakon nekog vremena pušten je na slobodu.³⁸

Pored bavljenja politikom, Puk je razvio i široku društvenu i kulturnu djelatnost na okupljanju glinskih Hrvata, pa svoj utjecaj širi kroz lokalne podružnice *Hrvatskog Sokola* i *Hrvatskog Radiše*, a od 1922. aktivan je

u novonastalom *Hrvatskom prosvjetnom i odgojnom društvu* "Svačić", u kojem se najviše ističe.³⁹ Štoviše, Puk je njegov osnivač i stvarni pokretač, što potvrđuju i odobrena Pravila društva kojim upravlja devetočlani odbor.⁴⁰ Iako društvo daje razne priredbe i predstave, a usko surađuje i sa mjesnim *Pjevačkim tamburaškim društvom* "Hrvatska vila", za bolje razumijevanje Pukove stvarne uloge i mjesta u društvenom životu Gline valja znati da u to vrijeme mnogo veći ugled i poštovanje među glinskim građanima uživa umirovljeni katolički župnik Janko Batušić, čijom je zaslugom uoči Prvog svjetskog rata izgrađen Hrvatski dom u Glini.⁴¹ Premda obojica imaju značajnu ulogu na kulturnom, prosvjetnom i gospodarskom podizanju hrvatskog naroda u glinskom kraju, Puk i Batušić nisu bili u dobrim odnosima. Razloga je bilo više, a najvažniji taj što župnik nije podržavao ideju da skupina oko "Svačića" preuzme i vodi glavnu riječ u Hrvatskom domu, tim prije što su dom svojim novčanim priložima podigli brojni članovi *Hrvatske seljačke zadruge*, čiji je Batušić bio osnivač i upravitelj od njenog samog postanka 1903. godine. Konačno, župnik je smatrao da dom – koji se nalazio u glavnoj gradskoj ulici, nedaleko od pravoslavne crkve – mora biti otvoren svim hrvatskim mjesnim društvima, kao i da mora služiti općim interesima, neovisno o tome da li je riječ o pravašima, pučkašima ili hrvatskim seljačkim republikancima, kojih je u Glini i okolici bilo ponajviše.⁴² Ovi loši odnosi prerast će tijekom 1923. u otvoreno neprijateljstvo, a brojni, u suštini klevetnički napadi na Batušića, u kojima ga se optuživalo i za bliskost sa glinskim Srbima, dolazit će iz Pukovog najintimnijeg kruga.⁴³

Unatoč propalim planovima, dr. Puk sredinom 1920-ih i dalje uspješno vodi svoj odvjetnički ured u Glini.⁴⁴ On najčešće zastupa interese hrvatskog građanstva i seljaštva, baš kao i njegove kolege odvjetnici dr. Spasoje Fattori, dr. Juraj Devčić i dr. Dragan Trbljanić, kojima s druge strane uspješno pariraju advokati iz redova ovdašnje srpske zajednice, u liku dr. Milana Metikoša i dr. Stevana Brankovića.⁴⁵ Međutim, Puk je već sada iskusan odvjetnik i vješt pravnik, koji uskoro preuzima i glavnu riječ u ravnateljstvu *Hrvatske štedionice*, koja uz *Srpsku štedionicu* predstavlja drugi najveći novčani zavod u Glini.⁴⁶ Premda je među ovim zavodima vladala otvorena konkurencija, bilo je to vrijeme poleta investiranja u gospodarstvo zbog čega se uprava *Hrvatske štedionice*, na čelu s Pukom kao njenim najvećim dioničarom, upušta u pravi industrijski poduhvat – kupnju i moderniza-

ciju lokalne ciglane, koja će u nadolazećim vremenima, pa čak i u godinama Velike gospodarske krize (1929-1933), postati značajan izvor prihoda ne samo za isplatu visokih dividendi ravnateljstvu, već i za Pukove skrivene političke ciljeve.⁴⁷

U međuvremenu, nesposobnost srpskih i hrvatskih političkih vođa da tijekom 1920-ih godina postignu kompromis i nađu rješenje za hrvatsko pitanje, doprinijela je propasti demokratskih institucija Kraljevine SHS.⁴⁸ Štoviše, ona je imala svoju tragičnu kulminaciju u ljeto 1928., kada je u Narodnoj skupštini, u atmosferi razmirica, svađa i teških riječi, srpski poslanik pucnjima iz pištolja smrtno ranio hrvatskog lidera Stjepana Radića, ubio dva druga člana Hrvatske seljačke stranke i ranio još dvojicu. Ozbiljna opasnost od građanskog rata i raspada države, samo deset godina poslije ujedinjenja, bila je povod da kralj Aleksandar – koji je već od ranije pokazivao autokratske tendencije i direktno se miješao u politiku postavljajući i rušeći vlade – dana 6. siječnja 1929. raspusti skupštinu, zabrani političke stranke i proglasi ličnu diktaturu. Nedugo nakon uvođenja Šestojanuarske diktature, jedan dio članova Hrvatske stranke prava odlazi u Italiju, gdje u emigraciji pod vodstvom Ante Pavelića osniva *Ustašu – Hrvatsku revolucionarnu organizaciju*.⁴⁹

Sasvim sigurno da je dr. Puk bio upoznat s nastankom i počecima djelovanja ustaškog pokreta, a vjerojatno je takav razvoj događaja i priželjkivao. Međutim, ono što nije očekivao, a još manje priželjkivao, bio je razvoj događaja na lokalnoj političkoj sceni u Glini, gdje se nakon uvođenja državne politike integralnog jugoslavenstva formirala jedna deputacija, koja je posjetila kralja Aleksandra u Beogradu, 20. lipnja 1929. Prema izvještaju beogradske *Politike*,

Nj. V. Kralj primio je jednu deputaciju seljaka i građana, Srba i Hrvata, iz kotara Gline i Otočca. Izaslanstvo naroda iz toga kraja došlo je u Beograd da se pokloni Nj. Veličanstvu, da Mu zahvali na režimu i na upravi zemljom i da ga Umoli da izvoli prisustvovati otkrivanju spomenika Kralju Petru, koji će se izvršiti avgusta meseca u Glini. ... U deputaciji su bili: gg. Nikola Ivančević, predsjednik opštine iz Gline; Slavko Stojanović-Peješ, trgovac iz Gline; Franc Žužek, župnik iz Gline“,

te još šesnaest članova deputacije, piše u opširnom izvještaju.⁵⁰ Nakon primanja u Dvoru, deputacija je istog dana primljena i u Predsjedništvu Vlade, gdje ih je

primio general Petar Živković, predsjednik Vlade. Nakon toga, članovi deputacije posjetili su ministra pravde, ministra poljoprivrede, ministra građevina i ministra prosvjete, kojima su ukazali na „izvesne, socialne, prosvetne i ekonomske potrebe svoga kraja.“

Nedugo zatim, 8. rujna 1929., na glavnom trgu u Glini, pred zgradom Općine, organizirana je proslava i svečano otkriven spomenik kralju Petru I. Karađorđeviću. O važnosti ovog događaja, kojem je prisustvovalo gotovo 10.000 ljudi, opširno su izvještavali najčitaniji dnevni listovi u zemlji, navodeći brojna izaslanstva i visoke goste koji su toga dana stigli u Glinu da uveličaju ovu proslavu.⁵¹ Prije samog otkrića, predsjednik Odbora za podizanje spomenika, glinski ljekarnik Božidar Tompić, održao je prigodno slovo i predao spomenik na čuvanje načelniku općine Nikoli Ivančeviću, poslije čega je uslijedio crkveni obred posvećenja, kojeg je služio dugogodišnji glinski prota Nikola Ercegovac. Po završenom obredu, održao je prota svečani govor naglasivši velike i neprocjenjive zasluge kralja Petra, kao i značaj podizanja spomenika baš u Glini, odakle je budući kralj – pod imenom Petar Mrkonjić – razvijao svoje akcije u bosanskom ustanku 1875/76., i odakle su baš na ovom mjestu, pred općinskom zgradom, 1908. glinski „Veleizdajnici“ u lancima odvedeni u tamnicu barona Raucha i njegovih bečkih gospodara.⁵² Svečanost je završena polaganjem vijenaca na spomenik, počasnim plotunima i vojnim defileom odreda pješadije iz Siska, praćenog glinskim *Sokolskim društvom* te muzikom pitomaca Doma maloljetnika u Glini. Bio je to prvi podignuti spomenik u povijesti Gline i glinskog kraja, ujedno važan simbol državnosti tada vladajuće ideologije.⁵³

Drugi dio svečanosti nastavljen je u susjednoj Frankopanskoj (prije Srpskoj) ulici, gdje je otkrivena spomen-ploča na kući Đorđa Urice u kojoj se kralj skrivao za vrijeme svog boravka u Glini.⁵⁴ Ploču je o svom trošku podiglo društvo *Knjeginja Ljubica* iz Zagreba, na čelu s predsjednicom Olgom Peleš, rođenom Glinjankom, poznatom humanitarkom i književnicom te sestrom političara dr. Dušana Peleša.⁵⁵ Potom je u hotelu Kasina priređen veliki banket s kojeg je Njegovom Veličanstvu Kralju Aleksandru upućen brzozavni pozdrav, da bi u popodnevnom satima bila priređena pučka svečanost na popularnoj Oberstariji, omiljenom šetalištu starih Glinjana. Svi ovi događaji bili su razlog zbog kojih će narednih dana novine pisati „da je Glina ovim gestom zahvalnosti prema Velikom Kralju Oslobodiocu osvjetlala sebi obraz i pokazala da zna štovati svoje velikane i

biti im zahvalna“.⁵⁶ U istom duhu, novine će naglašavati da u ovoj akciji nije bilo razlike između Srba i Hrvata, koji su jednakim oduševljenjem sudjelovali kod ove značajne i lijepe svečanosti, koja je pomogla da se zaborave sve razmirice i bratske svađe. Međutim, tadašnje novine koje su bile pod izravnom državnom cenzurom ipak ne otkrivaju stvarno raspoloženje većine glinskih Hrvata, niti govore u kojoj je mjeri spomenik kralju Petru među njima bio prihvaćen, svega godinu dana nakon ubojstva Stjepana Radića.⁵⁷ No sasvim sigurno da jedan čovjek nije dijelio oduševljenje mnogih Glinjana. Bio je to dr. Mirko Puk.

Pa ipak, svečani događaji iz 1929. predstavljali samo dio šire politike integralnog jugoslavenstva koja će početkom 1930-ih – konkretno, 7. lipnja 1931. – Glinu ponovno dovesti na naslovne stranice vodećih dnevnih listova u zemlji.⁵⁸ Naime, u sklopu svog boravka u Zagrebu i Savskoj banovini 1931. godine, kralj Aleksandar je također obišao Baniju i Kordun, a upravo toga dana posjetio je Sisak, Petrinju, Glinu, Topusko, Vrginmost, Vojnić i Karlovac. Ovaj posjet jugoslavenskog kralja i spektakularan doček koji mu je priređen u Glini, ostao je trajno zabilježen ne samo na naslovnim stranicama brojnih novina,⁵⁹ već i na filmskoj vrpici i kino žurnaliima onog doba.⁶⁰

Tog nedjeljnog jutra dvorski auto uputio se iz Petrinje za Glinu, a iako protokolom to nije bilo predviđeno, na kratko se zaustavio u hrvatskim selima Marin Brodu i Prekopi, gdje su izašli mnogobrojni seljaci, čije su kuće bile okićene zelenilom, narodnim vezivom i zastavicama. U prvom Kralj je izašao iz automobila i zadržao se u kraćem razgovoru s mještanima, koji su mu izrazili razne molbe i želje, dok se u drugom rukovao sa seljacima okupljenima oko slavluka izrađenim posebno za tu priliku. Automobil je nastavio svoj put prema Glini, gdje je pored iskićenih kuća uz gruvanje prangija i zvonjavu zvona, stigao u 11.45 sati. U trenutku kada se automobil pojavio, zaorili su se poklici Kralju i Jugoslaviji. I zaista, doček u Glini pripremljen je upravo kraljevski. Kralja i pratnju uveli su u mjesto mnogobrojni konjanici, a glavni doček organiziran je u glavnoj gradskoj ulici.⁶¹ Prema procjeni zagrebačkih *Novosti*, tu se „sleglo oko dvadeset hiljada naroda, srpskih i hrvatskih seljaka, koji su se međusobno natjecali u iskazima ljubavi i vjernosti prema Kralju“. Duž čitave ulice bio je postavljen široki sag od trave i cvijeća, dok su iz okolnih kuća izvirivale jugoslavenske zastave. Iznad puta ispletene su girlande, a po-

Sl. 2. Kralj Aleksandar u Marinbrodu kod Gline 1931. (Narodna biblioteka Srbije, Uspomena na boravak kralja Aleksandra u Savskoj banovini god. 1931, AF 29)

stavljeno je i više slavluka sa natpisima: „Zdravo sine kralja Petra Velikog Oslobodioca“ – „Živio ljubljani Kralju“ – „Živio Kralj velike Jugoslavije“.⁶²

Izašavši iz automobila, Kralj je krenuo pješke središnom ulice, praćen ogromnim mnoštvom ljudi. Krećući se kroz golemi špalir naroda, Kralj je prošao pored zgrade Hrvatskog doma, a potom i pored pravoslavne crkve, da bi konačno stigao do kraja ulice i glavnog gradskog trga. Sa svih strana trga bilo je poredano oko dvije hiljade Sokola iz mjesta i okolice, brojna glinska društva sa svojim zastavama, te velik broj dobrovoljaca. Opća slika bila je zaista živopisna s ogromnim i šarolikim mnoštvom okupljenog naroda, brojnim slavlucima i barjacima, a naročito vrlo efektnom pozadinom – uzdignutom tribinom na kojoj se smjestilo nekoliko stotina u bijelo obučene školske djece s prigodnim zastavicama. „Tu je kralj doživio takve ovacije kakve je retko gde sreo na Svome putu poslednjih dana“, pisala je beogradska *Politika*.

Na trgu Kralja je dočekaao i svečano pozdravio načelnik općine Stevo Despot, sljedećim govorom:

„Vaše Veličanstvo! Narod našeg kraja, Zrinskih brda i Petrove gore, odavno je željno očekivao sretni čas, da se vidi i pozdravi sa svojim ljubljenim Kraljem. ... Danas mi Hrvati i Srbi, ujedinjeni u bratskoj slozi, kao čuvari narodnog i državnog jedinstva, stojimo rame uz rame na braniku svoga naroda i naše domovine Jugoslavije, proti svima i svakome, a uz svoga junačkoga Kralja.“

Nakon govora, Kralja je pozdravila djevojčica Nevenka Pokrajac prigodnom pjesmicom, a zatim su Kralju predstavljeni predstavnici svih lokalnih nadležnosti, kulturnih, nacionalnih i humanih ustanova. Kralj sa svakim kratko razgovara, rukuje se i razgovara sa svećenicima obiju vjera: glinskim župnikom Francom Žužekom i glinskim protom Nikolom Ercegovcem. Zatim je Kralj pristupio starješini *Sokolskog društva* dr. Milanu Metikošu, koji izvještava o radu Sokola u Glini i okolici.⁶³ Kralj pozdravlja Sokole sa „Zdravo Sokoli“, a trokratni gromki „Zdravo!“ njihov je odgovor na njegov pozdrav. Kralj potom pristupa dobrovoljcima, rukuje se i razgovara s više njih. Pita, koliko ih ima. Odgovoriše mu, da ih ima u svemu sto i dvadeset.⁶⁴ Kralj zalazi među seljake i razgovara sa njima, interesirajući se za prilike. No kada je krenuo prema spomeniku kralja Petra, nastala je opća euforija i zanosno klicanje okupljenog naroda. Potom je dječji zbor otpjevao državnu himnu,⁶⁵ a Kralja je pozdravila djevojčica Ana Hrkovac. Bio je to ujedno i kraj svečanosti nakon čega se Kralj sa svojom pratnjom uputio prema autu do kojeg se probio teškom mukom, okružen masom ljudi koja mu je oduševljeno klicala. U dotad neviđenom slavlju, Kralj je prošao kroz prepunu Karlovačku ulicu i odvezaao se dalje prema Topuskom i Vrginmostu.⁶⁶

Kako je na ove događaje u Glini gledao dr. Mirko Puk? Čini se mirno, jer u drugoj polovici 1931. iz emigracije počinju stizati dobre vijesti: Pavelić je u Italiji

Sl. 3. S lijeva na desno: Mirko Puk, Pukova supruga Ljubica Bižal i Jozo Dumandžić (HR-HDA- 1561: Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske)

osnovao prvi ustaški logor, u planinskom mjestu Bovegno, pokrajina Brescia.⁶⁷ Broj pripadnika toga logora nije bio velik, u početku njih desetak-petnaest, da bi nešto kasnije njihov broj porastao na četrdesetak. Zapo- vjedništvo logora nalazilo se u središtu pokrajine (Brescia), a tu se nalazila i tiskara „Glavnog ustaškog stana“ u kojoj se tiskao list *Ustaša*. Tu su nastale i prve organizacione odredbe *Ustaše – hrvatske revolucionarne organizacije (UHRO)*; tu su bili doneseni prvi vojnički propisi, a u samom se logoru odmah pristupilo vojnoj obuci. Sve se to događalo uz puno znanje i dopuštenje talijanske vlade, da bi u dogledno vrijeme posredstvom mađarske vlade i mađarskim novcem bio osnovan još jedan logor, i to uz samu jugoslavensku granicu u blizini Nagy Kanizse. Taj logor, poznat pod imenom Janka Pu- sta, ubrzo postaje jedan od glavnih ustaških centara za obučavanje diverzantskih grupa i atentatora. Zadaća im je bila u prvom redu da se prebacuju u Jugoslaviju i u njoj izvode razne terorističke diverzije, šire ustašku prop- agandu i poduzimaju druge manje akcije.⁶⁸

Sasvim je izvjesno da je dr. Puk znao za ove aktivno- sti, koje je zdušno podržavao, a vjerojatno i materijalno potpomagao. Nije ga omela ni činjenica da je krajem 1932. godine doživio težak gubitak – smrt oca, ing. Mir- ka Puka, koji je uz brojno učešće kolega i znanaca sagra- njen na katoličkom groblju u Glini.⁶⁹ Čvrsto je računao s raspadom Jugoslavije i zagovarao potrebu „radikalnog zahvata“, što je u emigrantskim krugovima tada značilo samo jedno: ubojstvo kralja Aleksandra. A upravo ta ideja sve više se razmatrala tijekom 1933., kada su pri-

padnici ustaškog pokreta pokušali ubiti kralja prilikom njegove posjete Zagrebu, i to 17. prosinca, na dan njego- va rođendana. Zahvaljujući budnosti i energičnoj akciji jugoslavenskih policijskih organa, uspjelo se taj zločin spriječiti samo nekoliko sati prije njegova izvršenja pred Katedralom pri dolasku kralja na svečanu misu zahval- nicu.⁷⁰

Poučeni zagrebačkim neuspjehom, ustaše u Italiji smišljaju novi plan, ali sada odabiru najposposobnije i naj- pouzdanije pojedince, koji će pokušati ubiti kralja prili- kom državne posjete Francuskoj, u Marseilleu 9. listopada 1934. godine. Na ruku im ide i splet okolnosti jer toga dana gotovo u isto vrijeme kralj – izmoren pu- tovanjem i rezigniran – ignorira najnovije informacije jugoslavenske obavještajne službe i svojih policijskih agenata, koji mu savjetuju da ostane na brodu, dok se ne poduzmu sve mjere opreza, uključujući i molbu da na- vuče zaštitnu potkošulju od čelika, koja mu je zasigurno mogla spasiti život.

Nakon atentata na kralja Aleksandra – što je čin kojeg je izveo pripadnik makedonske VMRO, ali u organizaci- ji ustaša – Puk je uhapšen pod sumnjom da održava veze s Pavelićem i marseljskim atentatorima, ali nakon što je prošao i zagrebačku policiju i sud i kotarsku oblast u Glini, pušten je na slobodu.⁷¹ Puk je imao pravo da od zadovoljstva trlja ruke, međutim, smrt kralja ipak nije dovela do raspada Jugoslavije, niti do „ustanka“, a još manje do povratka „ustaške vojne sile“ u „oslobođenu Hrvatsku“, kako je to uoči atentata najavljivala (i očeki- vala) ustaška štampa.

Prvi znakovi ustaštva u Glini pojavili su se poslije ubojstva kralja Aleksandra 1934. godine, kaže Franc Žu- žek, dugogodišnji glinski župnik i dobar poznavalac lo- kalnih prilika.⁷² Ovaj Slovenac,⁷³ koga su talijanske fašističke vlasti početkom 1920-ih protjerale iz okupira- ne Istre, smatrao je da su najzapaženiji propagatori i ru- kovodioci ustaškog pokreta u Glini bili odvjetnici dr. Mirko Puk, dr. Mirko Jerec i dr. Juraj Devčić, zatim liječ- nici glinske bolnice dr. Šime Cvitanović i dr. Juraj Re- bok, kao i braća Vidaković, Nikola i Stipe, te njihov otac Mato, poznati glinski stolar. Žužek je također smatrao da je dr. Puk bio intelektualni vođa lokalne ustaške orga- nizacije, dajući joj smjernice. Međutim, svoje ustaško uvjerenje glinski odvjetnik je sada vješto krio.

Tako je naredne godine dr. Puk izabran za predsjed- nika svečanog odbora zaduženog za doček nadbisku- pa-koadjutora dr. Alojzija Stepinca, koji je 3. kolovoza 1935. posjetio Glinu.⁷⁴ Tom prilikom okupilo se mnoš-

tvo građanstva i seljačkog naroda iz bliže okoline – prema novinskim izvještajima, preko 5.000 ljudi. Brojne zastave koje su se vijorile sa iskićenih kuća stvarale su poseban ugođaj, kao i nekoliko slavluka na prilazu Glini, koji su bili ukrašeni zelenilom, trobojnicama i narodnim vezivom. Na samom ulazu u grad – na mostu između Jukinca i Gline – načelnik općine Svetozar Davidović visokom gostu zaželio je dobrodošlicu, a u ime svečanog odbora pozdravio ga je primarius glinske bolnice dr. Šime Cvitanović,⁷⁵ nakon čega je dr. Puk u ime svih okupljenih održao svečani govor.

Preuzvišeni gospodine nadbiskupe! ... Hrvatski narod, došavši u ove naše krajeve, primio je kršćansku vjeru i pridružio se i priklonio zapadu i poprimio katoličku vjeru, te time stupio u redove kulturnih naroda. ... Sa tim svojim narodom živi i sarađuje i njegova sveta crkva katolička, kojoj ste Vi glavnim predstavnikom i predhodnikom, pa kako smo do sada s osobitom ljubavlju i pažnjom promatrali Vaš nesebični, patriotski, religiozni i karitativni rad za našu vjeru i narod, to Vas smjerno pozdravljamo, te Vam se zavjetujemo da ćemo u svako doba i na svaki poziv stajati, kako su to činili naši djedovi, stati na braniku naše svete vjere i naših nacionalnih prava. Neka živi preuzvišeni gospodin nadbiskup-koadjutor Alojzije Stepinac, neka živi hrvatski narod!

U tom trenutku prolomilo se oduševljenje okupljenog mnoštva i klicanje nadbiskupu, koji se dr. Puku zahvalio na pozdravu, nakon čega je praćen masom naroda krenuo da posjeti župnu crkvu, župni dvor i Hrvatski dom u Glini, gdje je svečani odbor priredio banket na kojem će dr. Rebok i župnik Žužek pozdraviti preuzvišenog gosta. Prema planu posjete, nadbiskup je u župnoj crkvi odslužio misu i održao kratku propovijed. Silna masa svijeta nije mogla stati u crkvu, u koju je zašlo tek dio ljudi od one brojne mase, koja se u hiljadama okupila pred samom crkvom, okolo crkve, u parku i pokrajnim ulicama i ondje čekala dok se završi obred u crkvi.⁷⁶ Nakon mise, nadbiskup je praćen masom ljudi otišao da se odmori u župni dvor. Narod iz udaljenijih sela pošao je svojim kućama, dok je narod iz bližih sela sa glinskim građanstvom pošao prema prostoru pored crkve, da se ondje grupira za svečani mimohod i bakljadu, koja je bila spremljena u počast nadbiskupa. U pola devet navečer, duga povorka s upaljenim bakljama i lampionima i na čelu sa križarskom glazbom iz Zagreba, krenula je ulicama Gline počevši od crkve, zatim Hrvat-

skom, Karlovačkom, a onda u povratku i Frankopanskom ulicom, da bi se zaustavila pred Hrvatskim domom, gdje je Hrvatsko pjevačko društvo *Slavulj* iz Petrinje otpjevalo pjesmu u čast nadbiskupa, a odvjetnik dr. Devčić održao prigodni govor. Nadbiskup, koji je stajao kod prozora, zahvalio se svima okupljenima i održao kratki govor, praćen odobravanjem i poklicima. Nakon toga povorka se uputila prema kući dr. Puka i njegove supruge Ljubice, kojoj je pripala čast da bude kuma barjaka *Djevojačkog društva Srca Isusova*, kojeg će sutradan u Bučici blagosloviti nadbiskup koadjutor. Iz tog razloga, gospođa Puk obratila se okupljenoj povorci i održala govor o dužnostima hrvatske žene, nakon čega se klicalo vrijednoj i rodoljubivoj obitelji Puk.

Bio je to kraj gotovo cjelodnevne narodne manifestacije, koja je prema pisanju *Hrvatske straže* „dala izražaja i punog oduška svojim dugo zatamljivanim i narodnim osjećajima i svojoj radosti, da u svojoj sredini vidi svoga natpastira“. Iste novine još će javiti da je ova impozantna manifestacija „od prvoga časa pa sve do konca uzdržala i očuvala najveći red i dostojanstvo“. Međutim, ponešto drukčije viđenje ovih istih događaja dalo je petrinjsko *Jedinstvo*, koje o svečanostima u Glini piše ovako: „Istina, kod dočeka je učestvovao i glinski prota Ercegovac i još neki pravoslavni svećenici, no opaženo je nepotrebno ulično izazivanje sa – obiju strana. Ili su crkvene svečanosti ili su političke svečanosti, ali jedno i drugo ne mogu biti istovremeno. Ako su crkvene svečanosti onda se zamjera politička manifestacija, a ako su političke svečanosti onda je bio nepotreban klerikalni plašt“.⁷⁷

U svakom slučaju, ove manifestacije podigle su ugled dr. Puka u Glini i okolici, no ne zadugo, jer svega nekoliko dana iza toga dogodio se nezapamćeni zločin – u noći 8. kolovoza 1935. sa šest revolverskih metaka ubijen je Janko Vedrina, mladi upravitelj župe Bučica.⁷⁸ Za ovo nedjeljo bio je osumnjičen student Stipe Vidaković, zajedno sa još dvojicom pomagača, zbog je čega na dulje vrijeme završio u istražnom pritvoru u Petrinji. Radi manjkavosti dokaza, nakon pola godine pušten je na slobodu, što je u Glini izazvalo brojne i različite komentare. Ovakva sudska odluka zaintrigirala je glinskog župnika Žužeka, kojem je vijećnik Sudbenog stola u Petrinji Gabriel Topljak pričao „da je sud bio mišljenja, da je Vidaković kriv, ali se ne sjećam više“, kazao je, „radi čega nije sudjen“. Međutim, Žužek je već tada znao da su dr. Puk i njegove pristalice svim sredstvima „nastojali da izvuku Vidakovića, jer je isti bio poznat kao frankovac, pa je time i ustaški pokret doveden u pitanje“.⁷⁹ Premda će

ovaj slučaj ostati nerasvjetljen sve do današnjih dana, novija crkvena literatura zaključila je, bez ozbiljnijeg propitivanja i traženja eventualno drugih mišljenja, kako je Vedrina ubijen zbog „hrvatstva“ i da je pao kao žrtva „velikosrpskog, žandarskog nasilja“.⁸⁰ Kako bilo da bilo, Žužek nije propustio da te 1935. u spomenicu župe glinske upiše: „Vidaković je na zlu glasu. Bog je sve vidio – a jednog će dana nedjelo na vidjelo“.⁸¹

Osim problema u vlastitim redovima, Puk se tada morao nositi s još jednim problemom – sudskom raspravom, koja je u studenom te iste godine zakazana pred Okružnim sudom u Petrinji. Naime, prilikom dolaska nadbiskupa Stepinca u Glinu, izišli su neki plakati, a radi tih plakata digli su tužbu dr. Mirko Puk, dr. Šime Cvitanović i Mato Vidaković protiv Steve Gajića i Mile Matijevića iz Gline, kako su javile tadašnje novine.⁸² Zapravo, bila je riječ o komunističkim letcima, kojima su oblijepljene mnoge kuće u Glini u vrijeme dok se nadbiskup odmarao od puta.⁸³ Na letcima se optuživalo franckovce za štošta, a najviše za nastojanje da „pomoću vjerskog sjaja zasjene i zavedu radnike i seljake koji žive u bijedi“. To je Puku očito pomutilo raspoloženje, zbog čega je po Zakonu o štampi podigao privatnu tužbu. Tužbu su zastupali dr. Devčić i dr. Jerec, a optužene je branio dr. Rade Pribičević, advokat iz Petrinje.⁸⁴ Rasprava je bila vrlo interesantna, a preslušano je i više svjedoka. Međutim, nakon saslušanih prijedloga tužbe i obrane, sud je odbacio tužbu. Novine su još javile da su sa parničnim strankama iz Gline došle na raspravu i dvije grupe građana. Poslije rasprave jedni su u Glinu otišli zadovoljni, a drugi nezadovoljni. Među njima i dr. Puk.

Ni naredne 1936. godine dr. Puk nije imao previše razloga za zadovoljstvo. Njegov najbliži politički suradnik, dr. Mirko Jerec, bio je optužen po Zakonu o zaštiti države (čl. 3, 4 i 5).⁸⁵ Rasprava je vođena pred Okružnim sudom u Petrinji, gdje su ga teško teretili svjedoci Jovo Meandžija, Sava Bešlić i Simo Potkonjak, sva trojica iz Gline. Bilo je to početkom kolovoza, a već krajem tog istog mjeseca novine su javile kako je „dr. Mirko Jerec, koncipijent kod advokata dr. Puka“ osuđen na 3 mjeseca zatvora.⁸⁶

Međutim, već tada je bilo poznato da je dr. Jerec ustvari otpušteni sudac Kotarskog suda u Glini, koji se u vršenju službe pokazao nedostojnim sudačkog zvanja. U jednom povjerljivom izvještaju Petrinjske žandarmerijske čete za Jereca se kaže da je „separatistički raspoložen i da je protivnik današnjeg političkog poretka u

državi“, pritom „notorni alkoholičar“ i „poznati kockar“.⁸⁷ „Učinio je u piću i kocki više političkih izgređa, pa je od strane mesne policije i prijavljen sreskom načelstvu radi izgređa“, stoji u opširnom izvještaju. Tu se navode i neki drugi slučajevi, poput onoga kada je pijan prespavao cijelu noć na klupi u gradskom parku i ujutro mamuran dolazio na posao. „Da ovaj sudija neuživa osobitog poverenja i ugleda među građanstvom vidi se i po tome, što ga svi bolji građani izbjegavaju“, piše komandir žandarmerije, koji izvještaj zaključuje mišljenjem kako dr. Jerec „svojim obavezama nikako ili slabo udovoljava“.

Unatoč svemu, dr. Puk je i dalje čvrsto stajao iza svojih istomišljenika i najbližih političkih suradnika. Štoviše, njemu i suradnicima uskoro se ukazala prilika da se ponovno istaknu, i to već u jesen, kada je 24. rujna 1936. Glinu i glinski kotar po drugi put pohodio nadbiskup-koadjutor, dr. Alojzije Stepinac.⁸⁸ Toga dana, došavši iz smjera Topuskog, nadbiskupa je na glinskom mostu dočeka i svečano pozdravio načelnik općine Svetozar Davidović, u pratnji župnika Žužeka i prote Ercegovca. Upravo tu, kod glinske bolnice ispred iskićenog slavoluka, preuzvišenog gosta dočekala su sva mjesna društva i škole, kao i brojno građanstvo i seljaštvo, koje je oduševljeno klicalo nadbiskupu. Nakon kratkih pozdrava, formirala se procesija koja je ispratila nadbiskupa-koadjutora kroz glavne gradske ulice sve do župne crkve, gdje je nadbiskup održao pred prepunom crkvom propovijed o značenju i potrebi svete vjere. Na večer istoga dana u župnom dvoru je priređen banket, kojem su prisustvovali šefovi svih državnih ureda i škola, te više građana katolika i pravoslavaca.⁸⁹ U počast nadbiskupa Stepinca također je priređena i svečana bakljada uz sudjelovanje Hrvatskog pjevačkog društva *Slavulj* iz Petrinje, kojem se priključio i ogranak *Seljačke sloge* iz Jukinca, otpjevavši pjesmu „Ljubimo Te, naša diko“. Nadbiskup se zahvalio srdačnim riječima, osokolivši narod „da ustraje u borbi za krst časni i slobodu zlatnu, i da ne nasjeda intrigama i agitaciji komunističkih crvendaca, a hrvatski narod da će ostati neslomiv kao i dosada vjekovima“, kako izvještava *Hrvatska straža*.

Dijeljenje svete potvrde nastavljeno je sutradan, nakon čega je nadbiskup održao još jednu propovijed u crkvi. Potom je u župnom dvoru primio cjelokupno križarsko društvo Glina–Jukinac, da bi nakon toga posjetio bolnicu, gdje je obišao redom bolesničke sobe i tamo razgovarao sa pojedinim bolesnicima. Nešto kasnije posjetio je i Dom maloljetnih, da bi na kraju posjetio i ne-

koliko uglednih katoličkih glinskih obitelji u njihovim privatnim stanovima. U jutro, 26. rujna, pred velikim brojem naroda i pred okićenim slavlukom kod kapele u Jukincu, nadbiskup-koadjutor svečano se oprostio od Gline.

Usprkos burnim događajima, dr. Puk je i dalje čvrsto upravljao lokalnom ustaškom organizacijom u Glini, a brojni izvori govore da je svoj utjecaj širio i van granica Gline. U to vrijeme upoznaje Vilima Cecelju, novog upravitelja župe u Hrastovici kod Petrinje, s kojim se zbližio i kojeg će tih godina često posjećivati, obično u društvu svojih istomišljenika.⁹⁰ Sve veći utjecaj dr. Puka očitovao se u ljeto 1937. godine, kada je bio jedan od nekoliko branitelja na poznatom sudskom procesu protiv Franje Nevistića, Grge Ereša i još 10 studenata desne orijentacije, a povodom ubojstva Krste Ljubičića, ljevičara i studenta prava, koji je na smrt izboden nožem ispred Studentskog doma u Runjaninovoj ulici u Zagrebu.⁹¹ Puk je dolazio iz Gline u Zagreb na proces koji je trajao desetak dana, a njegovo pojavljivanje zajedno s ostalim braniteljima imalo je prije svega demonstrativni politički karakter.⁹²

O rastućem utjecaju dr. Puka svjedoči još jedan događaj iz ljeta 1937. godine, kada je na Oberstariji, omiljenom glinskom šetalištu, održana tradicionalna proslava rođendana dr. Vladka Mačeka, predsjednika HSS-a i vodećeg hrvatskog političara.⁹³ „Dok je prošle godine na proslavi sudjelovala većina ovdašnjeg hrvatskog življa“, piše u izvještaju kotarskog poglavarstva u Glini, „ove godine bilo je svega oko 200 posetioca, tj. muškaraca, žena i djece, koji su odpjevali nekoliko hrvatskih pjesama. Od strane glinskih građana Hrvata bio je odziv veoma slab, jer su isti većim delom frankovci. Hrvatskih barjaka bilo je izvešenih svega oko deset, dok su prošle godine sve hrvatske kuće bile iskićene hrvatskim barjacima.“⁹⁴

Arhivski dokumenti otkrivaju da u to vrijeme dr. Puk postaje osoba s najvećim autoritetom među Pavelićevim pristašama.⁹⁵ Osobno je posjetio Poglavnika u Italiji 1937. godine.⁹⁶ Čini se da je upravo na Pukov poticaj Pavelić tada sastavio „direktive“, upute iz kojih se jasnije vidjelo što je to ustaška organizacija i kakav joj je cilj.⁹⁷ Od tog trenutka, Puk održava veze s emigracijom, pogotovo s Ivanom Perčevićem, koji je vodio ustašku organizaciju u Austriji i nadgledao organizaciju u Mađarskoj.⁹⁸ Perčević, kao obavještajni centar u Beču, bio je stalna veza preko koje je Pavelić davao direktive za rad, a koje su ustaški emisari donosili Puku, „koji je bio centar u zemlji.“⁹⁹

Osim što izvještava Pavelića, dr. Puk najaktivnije sudjeluje u širenju i propagiranju načela ustaškog pokreta u zemlji i u tu svrhu financira izlaženje ilegalne literature sa potpisom UHRO, koju su izdavali Božidar Kavran, Dragutin Gregorić i Drago Jilek. Ove pojačane aktivnosti nisu promakle državnim vlastima, koje oštro postupaju i početkom 1938. hapse u Glini zagrebačkog studenta prava Icu Kirina „radi pokušaja širenja zabranjenih letaka i sumnje da ima veze sa hrvatskim ustašama“. ¹⁰⁰ Ipak, Puk je ostao neotkriven i nekako se izvukao iz te afere (u zadnji čas je uništio kompromitirajuće materijale), koja ga nije spriječila da i dalje financijski i materijalno potpomaže svoj pokret, između ostalog i kroz dva zagrebačka udruženja – *Kulturno akademsko društvo „August Šenoa“* i *Hrvatsku kulturno-prosvjetnu pripomoćnu zadrugu „Ante Starčević“*.¹⁰¹ Također surađuje u tjedniku *Nezavisnost* dr. Stjepana Buća,¹⁰² u kojem će početkom svibnja 1938. objaviti članak gdje čitateljima tumači rješavanje židovskog pitanja na način da se Židovi odstrane iz javnog života, kako je tobože želio Ante Starčević, upotrebljavajući pritom njegove izjave koje su istrgnute iz konteksta i dane u drugačijim okolnostima.¹⁰³ Pukova suradnja s dr. Bućem, hrvatskim nacionalsocijalistom, završit će njihovim političkim razlazom, ali će potrajati sve do povratka dr. Mile Budaka iz emigracije, koji od ljeta 1938. postaje novi i glavni nositelj ustaškog pokreta u zemlji.¹⁰⁴

U to vrijeme, dr. Puk bavi se najviše advokaturom i politički je neaktivan, sve do parlamentarnih izbora za Narodnu skupštinu u prosincu 1938., kada je pokušao da se vrati na lokalnu političku scenu, nastojeći da iskoristi previranja u mjesnoj organizaciji HSS-a u Glini.¹⁰⁵ Kad mu to ne polazi za rukom, apstinira od izbora i priključuje se Budaku, koji u Zagrebu tih mjeseci priprema izdavanje legalnog nacionalističkog glasila, čiji je skriveni cilj da kroz brojne članke i političke komentare pospeši širenje ustaške ideje. Tako u veljači 1939. počinje izlaziti tjednik *Hrvatski narod*, čiji je dr. Mile Budak bio pokretač i glavni urednik, a Puk, kao zakleti ustaša, jedan od važnijih financijera. Zanimljivo da je već u prvom broju dr. Puk objavio svoj članak o bosansko-hercegovačkim muslimanima, koje vidi kao sastavni dio hrvatskog naroda.¹⁰⁶ Nije nevažno spomenuti da je ovo novo glasilo Puk nastojao propagirati i u vlastitoj sredini, kada je 28. svibnja 1939. organizirao predavanje dr. Mile Budaka u Glini, kojeg je predstavio kao advokata i hrvatskog književnika iz Zagreba.¹⁰⁷

Pukova novčana potpora značajno je pomogla i kod osnivanja *Uzdanice* – Hrvatske štedne i pripomoćne zadruge, koja postaje važna organizacija s lokalnim ograncima gdje nacionalističke i proustaške skupine sada mogu legalno djelovati. Oko *Uzdanice* i Hrvatskog naroda počinju se okupljati mnogi politički, kulturni, prosvjetni i drugi javni radnici, kao i pristaše i pripadnici ustaškog pokreta, koji izražavaju svoje nezadovoljstvo politikom dr. Vladka Mačeka i HSS-a, a svaku naznaku suradnje ili pregovora s bilo kojom srpskom političkom skupinom dosljedno odbijaju.¹⁰⁸ Ovi nacionalistički krugovi s negodovanjem će primiti i sklapanje Sporazuma Cvetković-Maček u kolovozu 1939. godine, kada je riješena unutrašnja državna kriza i formirana autonomna hrvatska jedinica unutar Kraljevine Jugoslavije – banovina Hrvatska.¹⁰⁹

Kako je u tom trenutku glinski HSS gledao na dr. Puka i njegove aktivnosti u Glini i glinskom kotaru?¹¹⁰ Već u listopadu 1939. predsjednik kotarskog HSS-a Janjo Belajec žali se banu Šubašiću na lokalne frankovce, optužuje ih za brojne zločine, pa i ubojstvo župnika Vedrine u Bučici, ali moli za diskreciju „pošto mu pred tim moralno palim ljudima ionako prijeti opasnost“.¹¹¹ Vođeće glinske frankovce, dr. Mirka Puka i dr. Mirka Jereca, također opisuje dr. Čedo Rajačić, advokat u Glini¹¹² i član Glavnog odbora Samostalne demokratske stranke, koji za njih dvojicu kaže da su „izraziti desničari“ koji su „tada bili Pavelićevi ljudi i vodili oštru politiku protiv sporazumaške politike koju sam ja vodio u tim srezovima. Zbog toga je između nas nastala velika netrpeljivost, ne samo partijska nego i lična.“¹¹³ Istovremeno, razvoj događaja pažljivo prate i organi državne vlasti u Glini. Njihove političke procjene iz prosinca 1939. govore da ovdje i dalje stabilno vlada *Seljačko-demokratska koalicija*, koju čine Samostalna demokratska stranka i Hrvatska seljačka stranka. U istom izvještaju također se navodi da su Hrvati pristalice HSS-a u velikoj većini, naročito među seljaštvom. Pa ipak, vlastima nije promaklo da „ovdašnji odvjetnik dr. Mirko Puk ima isto pristalica, većinom među građanskim slojevima. Isti se javno ne ističe, te ne održava nikakove zborove i tom slično“, pisao je banskoj vlasti kotarski načelnik u Glini.¹¹⁴

Možda je u to vrijeme Pukov utjecaj u Glini zaista bio malen, ali je među istomišljenicima i prijateljima u Zagrebu bio itekako velik – upravo je dr. Puk u travnju 1940. pred mrtvačnicom na Mirogoju držao posmrtni govor na sahrani Budakove supruge, što su zabilježile i

tadašnje novine.¹¹⁵ Međutim, ono što novine nisu bilježile bila je posjeta ustaških prvaka Budaka i Puka nadbiskupu Stepincu 30. kolovoza 1940. godine. Tom prilikom razgovaralo se o hrvatskim nacionalistima i razvoju političke situacije u Banovini Hrvatskoj, a posebno o zabrinjavajućem odnosu vladajućeg HSS-a prema komunizmu, o čemu je nadbiskup u svom dnevniku ostavio bilješku: „Moram duši priznati, da je Mile Budak jedna iskrena duša i sigurno misli lojalno dobro Crkvi katoličkoj, što nažalost ne mogu reći o destruktivnim elementima u HSS“.¹¹⁶ Potaknut najnovijim uspjesima nacističke Njemačke i fašističke Italije u ratom zahvaćenoj Europi, nadbiskup će u dnevniku zabilježiti i ovo: „Ne sumnjam ni najmanje kako će nacionalni hrvatski pokret vidno porasti nakon ovih zadnjih vijesti i vjerujem da će silno početi padati oduševljenje za HSS i dr. Mačka“.¹¹⁷ Jer, sluteći rat i raspad Kraljevine Jugoslavije, Stepinac je smatrao da su Pavelićevi „hrvatski nacionalisti“ sigurnija garancija Crkvi nego li „bezbožnički“ HSS.¹¹⁸

O sastanku nadbiskupa s vodećim ličnostima ustaškog pokreta u zemlji novine nisu pisale, kao što nisu pisale ni o ustaškoj propagandi koja se u prosincu 1940. širila glinskom nižom realnom gimnazijom, kada je vjeroučitelju i župniku Francu Žužeku prišao jedan od đaka i potužio sa kako je u svom udžbeniku vjeronauka pronašao malu brošuru, pod naslovom *Za što se bore Hrvatski Ustaše – Pavelićevci!*¹¹⁹ Nakon što se Žužek počeo raspitivati, javilo se još troje učenika iz istog razreda. Bilo je to iznenađenje, ali prije svega, uspješno izvedena akcija lokalne ustaške organizacije u Glini, koja će masu proustaških letaka i raznovrsnih vjesnika početi tajno rasturati i po okolnim selima, i to po izričitom Pukovom naređenju, a sve u cilju daljnjeg razvijanja i jačanja ustaškog pokreta na glinskom kotaru.¹²⁰ Istovremeno, bolje upućeni Glinjani, poput Franje Koželja ili Slavka Mrgana, znali su i za polaganje ustaških zakletvi, kao i za povjerljive sastanke u glinskoj bolnici, kojima je prisustvovao i sam dr. Puk. Na njima se obično raspravljalo o radu ustaške emigracije, oslobođenju od srpskog ugnjetavanja i stvaranju slobodne hrvatske države. No, pričalo se i o nekim drugim temama. „Jednom su zgodom“, kaže Mrgan, „razgovarali da su Hrvati gotskoga porijekla, a ne Slaveni“.¹²¹

Osim povjerljivih razgovora u glinskoj bolnici, dr. Puk je u jesen 1940. više puta odlazio u Čuntić kod Petrinje i tamošnji franjevački samostan, gdje se tajno sastajao sa Slavkom Kvaternikom, u to vrijeme novim čelnim čovje-

kom domovinskog vodstva ustaškog pokreta.¹²² Sasvim je izvjesno da je nakon ovih razgovora najbliži Pukov politički suradnik, dr. Mirko Jerec, postao Kvaternikov „pokretni izaslanik“, čija je zadaća bila da po svim hrvatskim krajevima prenosi upute i propagandni materijal, osniva ustaške organizacije i prima zakletve mnogih ustaša.¹²³ Neki drugi Pukovi suradnici, poput dr. Juraja Reboka,¹²⁴ tadašnjeg ravnatelja glinske bolnice, više nisu ni krili svoje stavove i razmišljanja, pa ni pred župnikom Žužekom, koji navodi da mu je Rebok „u razgovorima više puta govorio, kako će Srbi morati iseliti iz Hrvatske u Srbiju a njihova imovina da će biti otkupljena i njima novac predan“. Iz tih razgovora, župnik je zaključio da je dr. Rebok „frankovac idealista“.¹²⁵

Bilo je to još 1940. godine, da bi početkom naredne 1941. kotarski načelnik u Glini izvijestio bansku vlast u Zagrebu kako je glinski kotar „u pogledu političkih strujanja šarolik, jer s jedne strane ima izvjestan broj Hrvata, u glavnom, ne seljaka koji su pritajeni manje ili više simpatizeri tzv. frankovačke akcije. Ovi se okupljaju oko dr. Puka, advokata, a s njim su i ekonomski vezani“.¹²⁶ Drugim riječima, bile su to *Hrvatska štedionica* i Pukova odvjetnička kancelarija u Glini, obje na istoj adresi u ulici Kralja Petra Svačića, koje su predstavljale žarište ustaškog pokreta na glinskom kotaru, koji je neprestano dobivao na snazi, ponajviše zahvaljujući fanatičnoj upornosti i energičnosti svoga predvodnika, dr. Mirka Puka.¹²⁷

U samoj Glini dr. Puk je bio na glasu „kao čovjek najtvrdokornije netolerancije“, kaže postojeća literatura.¹²⁸ Na ulici je uskraćivao pozdrav srpskim susjedima, a i viđenijim Hrvatima za koje se znalo da prijateljuju ili poslovno surađuju sa Srbima. Sve do travnja 1941. njegova proustaška grupa „brojčano nije mnogo narasla, nikad više od pedesetak aktivnih pristaša“. Međutim, nova istraživanja i novi arhivski dokumenti,¹²⁹ kako pokazuje ovaj članak, otkrivaju najmanje dvije nove činjenice – prvo, ustaška organizacija na glinskom kotaru bila je gotovo dvostruko jača nego što se dosad smatralo, pritom brojnija i od petrinjske i od sisačke organizacije; i drugo, zahvaljujući dr. Puku i njegovim vezama sa emigracijom u inozemstvu, pripadnici ustaškog pokreta na glinskom

području bili su naoružani i prije vojnog puča u Beogradu 27. ožujka 1941., odnosno napada Hitlerove Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju, 6. travnja 1941. godine.¹³⁰

Danas znamo da je oružje za ustaške organizacije u Glini, Petrinji i Sisku najvećim dijelom stizalo iz Podravine, otkud je ilegalnim putem ubačeno preko mađarske granice, dok je jedan manji dio nabavljen iz Italije, preko Zadra. Ovo oružje pripadnici ustaškog pokreta su po hranjivali u unaprijed pripremljena skladišta. Tako je na području glinskog kotara bilo nekoliko ovakvih skloništa oružja, koja su bila raspoređena i smještena po selima kod zakletih ustaša. Jedno takvo sklonište bilo je smješteno i u glinskoj bolnici kod dr. Reboka, koji je bio ravnatelj bolnice, također zakleti ustaša. Tu je bilo pohranjeno oko 300 pušaka i 4 sanduka puščane municije. Pohranjenog oružja bilo je i u selima: Jukincu, Kihalcu, Prekopi, Maji i Glinskom Novom Selu. U ovim selima bilo je pohranjeno oko 750 pušaka i 10.000 puščanih metaka. Dokumenti također otkrivaju da je ovo oružje bilo podijeljeno ustaškim organizacijama neposredno pred dolazak njemačkih jedinica na ovaj teren, a razdijeljeno je s ciljem da ga ustaše upotrebe za razoružavanje jugoslavenske kraljevske vojske. Sve do proglašenja NDH 10. travnja 1941., ustaški pokret na području kotara Glina imao je svoje ilegalne organizacije u 16 sela: u Glini sa 19 članova, Maji sa 14 članova, Bučici sa 11, Prekopi 8, Slatini sa 7, Jukincu sa 5, Viduševcu sa 4, Joševici sa 4, Kihalcu sa 3, Taborištu sa 3, Donjem Degoju sa 2, Glinskom Novom Selu sa 2, Dvorištu sa 1, Šatornji sa 1, Svrčići sa 1 i Selištu sa jednim članom ustaške organizacije. Prema podacima iz originalnog spiska ustaškog logora za kotar Glinu, potpisanog po logorniku Tiljak Mati, ustaška organizacija na kotaru Glina brojila je 84 člana, koji su položili zakletvu prije 10. travnja 1941. godine.¹³¹

Sve je to bila zasluga dr. Mirka Puka, čije će dugogodišnje ekstremno antisrpstvo i antijugoslavenstvo uskoro postati i službena politika ustaškog režima,¹³² a on sam – kao prvi ministar pravosuđa u Vladi Ante Pavelića¹³³ – jedan od tvoraca i glavnih organizatora ustaškog terora i genocida nad srpskim, židovskim i romskim narodom u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.¹³⁴

- ¹ "Frankovačke perjanice u Glini", *Vjesnik radnog naroda*, god. II, br. 8, početkom srpnja 1941.
- ² Prvog, koji je smjerao na uništenje građanskog sloja Srba u Glini (masakr u selu Prekopa u proljeće 1941.), i drugog, koji je smjerao na uništenje srpskog naroda na Baniji i Kordunu, u skladu s ciljevima Pavelićeve NDH (masakr u pravoslavnoj crkvi u Glini u ljeto 1941., koja je nakon masakra porušena). Milan DESPOT, "Glina 1941. godine", u: *Prva godina Narodnooslobodilačkog rata na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog kotara, Pokuplja i Žumberka*, Karlovac 1969., str. 593–615; Ђуро РОКСАНДИЋ, "Усташки злочини у глинском котару од 1941. до 1945. године", u: *Glina. Glini kraj kroz stoljeća*, Glina-Zagreb 1988., str. 282–303; Branko VUJASINOVIĆ, Čedomir VIŠNJIĆ, Đuro ROKSANDIĆ, *Glina 13. maja 1941. U povodu 70. godišnjice ustaškog zločina*, Zagreb 2011., Ђуро АРАЛИЋА, *Усташки покољи Срба у глинској цркви*, Београд 2010.
- ³ Marijan MATICKA, "O istraživanju povijesti Nezavisne Države Hrvatske", *Radovi*, Zagreb, vol. 28, 1995., str. 254–257; Mario JAREB, "Problematika Nezavisne Države Hrvatske u povijesnoj literaturi od 1990. do 1995. godine", *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, god. 28, br. 1–2, 1996., str. 199–215; Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, "Povijest NDH kao predmet istraživanja", *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, god. 34, br. 3, 2002., str. 679–712; Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, "Hrvatska historiografija o Drugom svjetskom ratu: metodologija i prijepori", u: *Hrvatska politika u XX. stoljeću*, Zagreb 2006., str. 235–250. Ni jedno od ovih istraživanja ne navodi ime dr. Mirka Puka. Iznimka je tek kratka biografska natuknica koju je napisao Slaven Ravlić u leksikonu *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.–1945.*, Zagreb 1997., str. 333–334.
- ⁴ HR-DAOS-500 Zbirka matičnih knjiga, Knjiga br. 1282, red. br. 131, str. 187, adresa roditelja: Valpovo, kbr. 432.
- ⁵ HR-HDA-1561 Republički sekretarijat unutarnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske, Sekretarijat državne sigurnosti, 1945.–1987. (dalje: RSUP SRH SDS), 013.1/2, kutija 42, Vlada NDH, Dossier dr. Mirko Puk, str. 7. Smatra se da je Puk prihvatio starčevićanska načela u ranoj mladosti, još u II. razredu gimnazije 1895. godine.
- ⁶ Spomenica *Pravni fakultet u Zagrebu 1776–1996*, Zagreb 1996., str. 588.
- ⁷ Tihana LUETIĆ, "Studentska mladež u Narodnom pokretu 1903. godine", *Cris*, Križevci, god. XV., br. 1, 2013., str. 55.
- ⁸ Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.–1903.*, Zagreb 2001., str. 192–193. Za povijest pravaštva do raskola 1895. godine i nastanka Čiste stranke prava, vidi: Mirjana GROSS, *Izvorno pravaštvo. Ideologija, agitacija, pokret*, Zagreb 2000.
- ⁹ Na primjer, vidi oglas u pravaškom tjedniku *Hrvat*, Gospić, god. XIX, br. 28, 9. listopada 1911., str. 4.

- ¹⁰ *Korespondencija Stjepana Radića 1885–1918.*, priredio Bogdan KRIZMAN, Zagreb 1972., str. 497–499; Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, "Trnoviti životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića (1852.–1937.)", *Đurđevački zbornik*, Đurđevac 1996., str. 248–257.
- ¹¹ "Imenovanja", *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, Zagreb, god. XXXIII, br. 10, 1907., str. 792; "Pravo odvjetovanja", *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, god. XXXVIII, br. 2 i 3, 1912., str. 285; "Novi odvjetnici", *Jutarnji list*, Zagreb, god. I, br. 117, 19. srpnja 1912., str. 3.
- ¹² Veleizdajnički proces u Zagrebu 1909. godine, bio je montirani sudski proces protiv 53 srpska političara u Hrvatskoj, koji je pokrenut radi zastrašivanja javnosti i političara sklonih stvaranju južnoslavenske države. Optuženici su bili većinom članovi Srpske samostalne stranke, koja je djelovala unutar Hrvatsko-srpske koalicije, tada najjače stranke u Hrvatskom saboru. Osuđenici su već 1910. bili abolirani.
- ¹³ "Dopisi", *Novi Banovac*, Petrinja, god. I, br. 9, 13. rujna 1913., str. 4.
- ¹⁴ *Narodna statistika*, pribrao ju i obradio Josip Lakatoš, Osijek 1914., str. 14.
- ¹⁵ Mirjana GROSS, *Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije: 1906–1907.*, Beograd 1960., str. 81 i 87–88.
- ¹⁶ Гордана КРИВОКАПИЋ, "Глина и глински крај на почетку XX столећа (1903–1914)", u: *Glina. Glini kraj kroz stoljeća*, Glina-Zagreb 1988., str. 113.
- ¹⁷ "Izborni pokret – Kandidati grupe oko 'Hrvatske'", *Jutarnji list*, Zagreb, god. II., br. 535, 7. prosinca 1913., str. 3; za objavljene rezultate, vidi: "Kostajnica", *Jutarnji list*, Zagreb, god. III, br. 578, 31. siječnja 1914., str. 4; "Peleš, Dušan, odvjetnik, političar", u: Ivica Golec, *Petrinjski biografski leksikon*, Petrinja 1999., str. 357–358.
- ¹⁸ Matični ured Glina. Naredne godine par je dobio sina Krešimira, rođenog 20. siječnja 1915. u Glini.
- ¹⁹ "Hrvatski sokol u Glini o načelniku Zlatnog Praga Jana Podlypnju", *Novosti*, Zagreb, god. VIII, br. 124, 7. svibnja 1914., str. 4.
- ²⁰ "Франковачке демонстрације", *Србобран*, Загреб, год. XXXI, бр. 131, 16. (29.) јуна 1914., стр. 1.
- ²¹ "Франковци и сарајевски атентат", *Србобран*, Загреб, год. XXXI, бр. 133, 18. јуна (1. јула) 1914., стр. 1.
- ²² "Ovacije u Glini", *Mali list*, Zagreb, god. I, br. 27, 14. kolovoza 1914., str. 3.
- ²³ Bogdan KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb 1989., str. 191.
- ²⁴ Pukovo djelovanje u ruskom zarobljeništvu opisao je Josip HORVAT, *Živjeti u Hrvatskoj 1900–1941.*, Zagreb 1984., str. 88–95, 108–109, 116–121 i 132–133; za drukčiji pogled, vidi: George Grlica, "Odessa in 1917. from a Croatian Perspective", *Journal of Croatian Studies*, New York, Vol. XXXVIII, 1997., str. 3–114.

- ²⁵ "Povratio se sa ruskog zarobljeništva", *Banovac*, Petrinja, god. 29, br. 9, 2. ožujka 1918., str. 2.
- ²⁶ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, Personalni dossier dr. Mirko Puk, broj 300772, str. 1.
- ²⁷ Bosiljka JANJATOVIĆ, "Progoni triju političkih grupa-cija u Hrvatskoj (1918-1921)", *Historijski zbornik*, Zagreb, god. XLV, br. 1, 1992., str. 89–104.
- ²⁸ Opširnije, vidi *Zbornik građe za povijest radničkog pokreta i KPJ 1919-1920: Dvor, Glina, Ivanić-Grad, Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja, Sisak*, priredila Josipa PAVER, Sisak 1970., i tamo objavljene dokumente pod rednim brojevima 4, 6, 8, 11, 16, 34 i 60.
- ²⁹ "Mravinjak", *Ravnopravnost*, Petrinja, god. I, br. 9, 26. travnja 1919., str. 3.
- ³⁰ *Zbornik građe za povijest radničkog pokreta i KPJ 1919-1920.*, dokument br. 4, str. 53–54; o eskalaciji napetosti, nemirima i puškaranju na republikanskim manifestacijama u Glini i Jukincu, vidi dok. br. 8, str. 56–57.
- ³¹ "Internirani Hrvati u Glini", *Hrvat*, Zagreb, god. I, br. 48, 16. srpanj 1919., str. 4; "Iz Glinske satrapije", *Ravnopravnost*, Petrinja, god. II, br. 8, 21. veljače 1920., str. 2.
- ³² "Frankovluk diže glavu", *Riječ Srba-Hrvata-Slovenaca*, Zagreb, god. II, br. 20, 7. ožujka 1920., str. 2.
- ³³ "Glinski izbori", *Ravnopravnost*, Petrinja, god. II, br. 15, 10. travnja 1920., str. 3.
- ³⁴ "Sačuvaj nas Bože od takovih patriota", *Jedinstvo*, Petrinja, god. II, br. 41, 12. oktobra 1920., str. 2–3.
- ³⁵ Vidi Kandidatsku listu u *Narodnim novinama*, Zagreb, god. LXXXVI, br. 266, 22. studenog 1920., str. 2.
- ³⁶ Hrvoje MATKOVIĆ, "Stjepan Radić i Hrvatski blok", *Radovi*, Zagreb, Vol. 32-33 (1999.-2000.), str. 267–276, objašnjava nastanak i djelovanje Hrvatskog bloka, političkog saveza, kojeg čine zastupnici Hrvatske republikanske seljačke stranke, Hrvatske zajednice i Hrvatske stranke prava, u razdoblju od 1921-23. godine.
- ³⁷ Vidi sjećanja Ante Pavelića, pisana u Italiji 1947., a objavljena u Madridu 1968., pod naslovom *Doživljaji*, Djela I. (izdavač Višnja Pavelić), str. 473.
- ³⁸ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.1/2, kutija 42, Vlada NDH, Dossier dr. Mirko Puk, str. 7.
- ³⁹ "Hrvatski Radiša u Glini", *Hrvatska Banovina*, Petrinja, god. I, br. 26, 5. studenog 1921., str. 3; "Hrvatsko prosvj. društvo Petar Svačić u Glini", *Hrvatska Banovina*, Petrinja, god. II, br. 7, 18. veljače 1922., str. 3; za Pukovo djelovanje u Hrvatskom sokolu sredinom 1920-ih, vidi: Milivoj VOJNOVIĆ, "Razvoj tjelesnog vježbanja i sporta u Glini do 1945. godine", u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, Glina-Zagreb 1988., str. 569.
- ⁴⁰ HR-HDA-79 Pokrajinska uprava, Upravno odjeljenje, VIII-10 48107/1922; Hrvatsko prosvjetno i odgojno društvo "Svačić", Glina.
- ⁴¹ O dugogodišnjem i požrtvovnom radu župnika Janka Batušića (1842. – 1929.), vidi "Postavljanje spomen ploče zaslužnom svećeniku", *Banovac*, Petrinja, god. IV, br. 25, 18. lipnja 1939., str. 4, kao i prigodni tekst "Trideset godišnjica Hrvatskog doma u Glini", *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. V, br. 1675, 28. prosinca 1940., str. 15.
- ⁴² B[atušić], "Dopis iz Gline", *Hrvatska Banovina*, Petrinja, god. I, br. 10, 16. srpnja 1921., str. 2; J. Batušić, "Hrvatstvo u Glini i okolici", *Nova Hrvatska Banovina*, Petrinja, god. 3, br. 11, 17. ožujka 1923., str. 3.
- ⁴³ Dr. J. S. Fattori, "Zloduh u časnoj odori", *Nova Hrvatska Banovina*, Petrinja, god. 3, br. 16, 21. travnja 1923., str. 2 i "Zloduh u časnoj odori (Nastavak.)", *Nova Hrvatska Banovina*, Petrinja, god. 3, br. 18, 5. svibnja 1923., str. 2–3.
- ⁴⁴ "Imenik odvjetnika u Hrvatskoj, Slavoniji i Međumurju ... Glina: Dr. Puk Mirko", *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca: Almanah*, svezak 2., dio IV. i V., sastavio i uredio Viktor Manakin, Zagreb 1924-1925., str. 37.
- ⁴⁵ "Imenik odvjetnika u Hrvatskoj, Slavoniji i Međumurju ... Glina: Dr. Branković Stevan ... Dr. Metikoš Milan", *ibidem*, str. 37. Obojica su aktivni u društvenom životu Gline. Софија Божић, *Срби у Хрватској 1918-1929*, Београд 2008., str. 143–144, 179 i 538 (o dr. Metikošu); Igor Mrkalj, "Čuvari Jadrana u Glini", *Prosvjeta*, Zagreb, br. 143, juni 2018., str. 29–37 (o dr. Brankoviću).
- ⁴⁶ HR-DASK-SACPE-661 Hrvatska štedionica dd Glina. Njeno poslovanje istražili su Ivica GOLEC, *Razvoj novčanih zavoda na području današnje Sisačko-moslavačke županije 1860.-1945.*, Sisak 2014., str. 214–217 i Ivica ŠUSTIĆ, *Banka-novac-moć*, Sisak 2014., str. 39–41. Za opću sliku tog vremena, vidi: Zdenka ŠIMONČIĆ-BOBETKO, "Ekonomsko-socijalni razvoj glinskog kraja od 1918. do 1941. godine", u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, Glina-Zagreb 1988., str. 133–141.
- ⁴⁷ Od 1927. godine *Hrvatska štedionica* više nije u glavnoj gradskoj ulici, u kući bivšeg ravnatelja Franje Detonija, već ima sjedište u ulici Kralja Petra Svačića, prvo kod Petra Bižala, a nešto kasnije u kući dr. Mirka Puka, kbr. 21, gdje se nalazi i njegov odvjetnički ured.
- ⁴⁸ S različitih pozicija o tome pišu Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Zagreb 1988., i Dejan ĐOKIĆ, *Nedostižni kompromis. Srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji*, Beograd 2010.
- ⁴⁹ Bogdan KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1978., str. 24–68, James J. SADKOVICH, *Italian Support for Croatian Separatism, 1927-1937*, New York 1987., Mario JAREB, "Hrvatska politička emigracija od 1928. do 1990. godine", u: *Hrvatska politika u XX. stoljeću*, Zagreb 2006., str. 307–336.
- ⁵⁰ "Једна депутација из Глине код Њ. В. Краља и Министара", *Време*, Београд, год. IX, бр. 2690, 21. јуна 1929., str. 1; "Депутација из Лике и Баније код Њ. В.

Краља”, *Политика*, Београд, год. XXVI, бр. 7591, 21. јун 1929., стр. 4.

⁵¹ “У Глини се сутра открива спомен плоча Краљу Петру”, *Политика*, Београд, год. XXVI, бр. 7667, 7. септембра 1929., стр. 3–4; “Svečano otkriće spomenika kralju Petru Oslobođiocu u Glini”, *Novosti*, Zagreb, год. XXIII, br. 252, 10. rujna 1929., стр. 6.

⁵² Među “Veleizdajnicima” bio je i glinski prota. Гордана ЈОВИЋ, “Прота Никола Ерцеговац (или о местима сећања у Глини и на Банији)”, *Љетопис Српског културног друштва „Просвјета“*, Загреб, свезак XV, 2010., стр. 209–217.

⁵³ Spomenik kralju Petru I. u Glini izradio je zagrebački kipar i slikar Rudolf Freis; vidi prilog Višnje Flego u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, свезак 4, Zagreb 1998., стр. 348.

⁵⁴ Rudolf HORVAT, “Kako je spašen Petar Karagjorgjević u Glini 1876.”, *Država*, Split, год. IV, br. 337, 2. novembra 1927., стр. 4; “Petar Mrkonjić u Glini godine 1875/1876.”, *Jedinstvo*, Petrinja, год. XI, br. 36, 1. septembra 1929., стр. 1; “Кућа – успомена на Краља Петра Ослобођиоца”, *Политика*, Београд, год. XXXVI, бр. 11007, 20. јануар 1939., стр. 11, гдје се налази фотографија куће. Posthumno su objavljeni njegovi *Дневни записци једног усташа о босанско-херцеговачком устанку 1875–1876. године*, Београд 1983.

⁵⁵ “Iz Društva Knjeginje Ljubice”, *Novosti*, Zagreb, год. XXIII, br. 248, 6. rujna 1929., стр. 4; Олга Пелеш-Керниц, “У спомен Краљу Ослобођиоцу Краљу Петру I. Великоме. На дан открића споменика у Глини”, *Жена и Свет*, Београд, бр. 10, октобар 1929., стр. 1–2, гдје се налази фотографија спомен-плоче на кући. За национално и друштвено djelovanje predsjednice društva, vidi: Борис ВРГА, “Олга Пелеш-Крниц”, *Љетопис Српског културног друштва „Просвјета“*, Загреб, свезак XX, 2015., стр. 318–328. Ипак, у њеној биографији аутор не спомиње ове значајне догађаје у Глини.

⁵⁶ “Otkrivanje spomenika i spomen ploče kralju Petru u Glini”, *Primorsko-krajiške novine*, Karlovac, год. III, br. 37, 12. septembra 1929., стр. 1; “Otkrivanje i osvećenje spomenika Velikom kralju Petru Oslobođiocu u Glini”, *Jedinstvo*, Petrinja, год. XI, br. 38, 15. septembra 1929., стр. 1.

⁵⁷ U razdoblju Kraljevine SHS/Jugoslavije nastalo je blizu dvije stotine vladarskih spomenika, posvećenih kraljevima Petru I. i Aleksandru I. Karađorđeviću, koji su podizani u svim krajevima tadašnje države, pa tako i Sisku, 21. rujna 1930. “Svečano otkrivanje spomenika Краљу Петру у Сиску”, *Политика*, Београд, год. XXVII, бр. 8038, 22. септембра 1930., стр. 3; Угљеша РАЈЧЕВИЋ, *Затирано и затрто. Оскрнављени и уништени српски споменици на тлу предходне Југославије*, Нови Сад 2001., стр. 155–156.

⁵⁸ Premda nigdje ne navodi primjer Gline, politiku izgradnje državnog i nacionalnog jedinstva u multietničkoj državnoj zajednici za vrijeme Šestojanuarske diktature istražio je Christian Axboe NIELSEN, *Making Yugoslavs: Identity in King Aleksandar's Yugoslavia*, Toronto 2014.

⁵⁹ “Банија одушевљено дочекује Њ. В. Краља”, *Политика*, Београд, год. XVIII, бр. 8288, 8. јун 1931., стр. 1–2; “Њ. В. Краљ у народу. У Глини и Петрињи”, *Време*, Београд, год. 8, бр. 3387, 8. јуна 1931., стр. 3; “Њ. Vel. Kralj u Glini”, *Novosti*, Zagreb, год. XXV, br. 156, 8. јуна 1931., стр. 3–4.

⁶⁰ Vidi film *Poseta kralja Aleksandra Hrvatskoj 1931 godine*, kao i antologiju *Legenda Oplenca* (1935.), u produkciji Jugoslovenskog prosvetnog filma, гдје су умонтирани и дијелови из посјете Глини 1931. године.

⁶¹ U то вријеме, главна улица носила је назив Trg Kralja Aleksandra. За имена глинских улица тог времена, vidi: HR-HDA-1421 Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, k.o. Glina-ZG-136, Katastarska mapa porezne općine Glina oblasti Primorsko-krajiške, 1924., на којој је примјетна хрватско-српска уравниоженост уличног називља.

⁶² Boravak u Glini zabilježen je u prigodnom albumu, *Uspomena na boravak Njihovih Veličanstava Kralja Aleksandra i Kraljice Marije u Savskoj banovini god. 1931.*, [s. l.] 1931., те пригодној публикацији: *Kralj i narod. Trijumfalna putovanja Njegova Veličanstva Kralja po Savskoj banovini 1. VI. – 18. VI. 1931.*, Zagreb 1931; такође vidi: Igor MRKALJ, “Kralj Aleksandar u Glini 1931. : slikovni izvori za povijest banijskog gradića”, *Prosvjeta*, Zagreb, br. 148, februar 2019, стр. 32–34.

⁶³ Zakonom o Viteškoj organizaciji Sokola Kraljevine Jugoslavije od 5. prosinca 1929. dokinute su sve tjelovježbene organizacije koje nisu pristupile novoosnovanom i jedinstvenom državnom Sokolskom savezu.

⁶⁴ “Њ. Vel. Kralj je prošao kroz narod – U Glini: Kralj pristupa dobrovoljcima, rukuje se i razgovara sa njima. Prizor koji je sad vidio u Glini, ostat će zapamćen za sva vremena”, *Novosti*, Zagreb, год. XXV, br. 157, 9. јуна 1931., стр. 1–2.

⁶⁵ Igor MRKALJ, “Josif Runjanin i ‘Lijepa naša’: činjenice i interpretacije”, *Tragovi : časopis za srpske i hrvatske teme*, Zagreb, год. 3, br. 1, 2020., стр. 7–117; конкретно, стр. 46.

⁶⁶ “Veličanstveni doček Našega Kralja u našoj Krajini”, *Jedinstvo*, Petrinja, год. XIII, br. 24, 14. јуна 1931., стр. 1–3.

⁶⁷ Bogdan KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1978., стр. 83–84.

⁶⁸ Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945.*, Zagreb 1977., стр. 28.

⁶⁹ D. Hradil, “† ing. Mirko Puk. Kr. Zemaljski šumarski nadsavjetnik u. p.”, *Šumarski list*, Zagreb, год. 57, br. 1, јануар 1933., стр. 1–3.

⁷⁰ B. KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, стр. 145.

- ⁷¹ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.1/2, kutija 42, Vlada NDH, Dossier dr. Mirko Puk, str. 7.
- ⁷² HR-HDA-306 ZKRZ-ZH, kutija 150, broj 890, Izjava župnika Franca Žužeka pred Okružnom komisijom za ratne zločine Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Banije, Glina, 18. X 1944.
- ⁷³ Franc Žužek, rođen 1886. u selu Marolče kod Ljubljane. Zareden za svećenika 1912. Do 1924. vrši svećeničku službu u Istri, nakon čega dolazi u zagrebačku nadbiskupiju za upravitelja župe Maja. Godine 1927. postaje župnikom u Glini. Igor MRKALJ, "Slovenac među Hrvatima i Srbima : Franc Žužek, župnik u Glini, 1927. – 1955.", u: *Pokatoličavanje Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj : zbornik radova*, Zagreb 2019., str. 379–440.
- ⁷⁴ "Veličanstven doček nadbiskupa koadjutora u Glini i Bučici", *Hrvatska straža*, Zagreb, god. VII, br. 181, 8. kolovoza 1935., str. 6–7.
- ⁷⁵ "Cvitanović, Šime, kirurg", u: *Tko je tko u NDH*, str. 75–76.
- ⁷⁶ Za njen historijat, vidi Ivica Lisnić, "Crkva sv. Ivana Nepomuka u Glini", *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. V, br. 1635, 16. studeni 1940., str. 12, u kojem je opisana umjetnička i povijesna vrijednost crkve. Tu je i razgovor sa glinskim župnikom Žužekom, koji je također tumačio i tadašnje stanje crkve i njene potrebe.
- ⁷⁷ "Klerikalne svečanosti u Glini", *Jedinstvo*, Petrinja, god. XVII, br. 33, 17. avgusta 1935., str. 2.
- ⁷⁸ O zločinu i pljački crkvene blagajne narednih dana opširno je izvještavao katolički dnevnik *Hrvatska straža*; vidi izvještaje: "Ubijen župnik Janko Vedrina", br. 183, 10. kolovoz 1935., str. 3, "Ubijstvo župnika u Bučici", br. 184, 11. kolovoz 1935., str. 4, "Kako je ubijen župnik Vedrina u Bučici", br. 186, 13. kolovoz 1935., str. 5.
- ⁷⁹ HR-HDA-306 ZKRZ-ZH, kutija 150, broj 890, Izjava župnika Franca Žužeka pred Okružnom komisijom za ratne zločine ONOO Banije, Glina, 18. X 1944.
- ⁸⁰ Stjepan KOŽUL, "Janko Vedrina (*Marija Bistrica, 25.9.1904. – †Bučica, 8.8.1935.)", *Milosti puna. Glasilo svećeništa Majke Božje Bistričke*, Marija Bistrica, god. XXI, br. 55-56, 2015., str. 46–57.
- ⁸¹ Vidi *Spomenice župa : Maja, Viduševac, Glina, Mala Solina*, ur. Juraj JERNEIĆ, Glina 1998., str. 536, gdje se nalazi Žužekova bilješka, koja upadljivo nedostaje u Kožulovoj rekonstrukciji zločina.
- ⁸² "Interesantan proces", *Jedinstvo*, Petrinja, god. XVII, br. 48, 30. novembra 1935., str. 4.
- ⁸³ Ljuban ĐURIĆ, "Snaga, organizaciona struktura i razvoj partijske organizacije KPH/KPJ u kotaru Glina do aprila 1941. godine", u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, Glina-Zagreb 1988., str. 152. Letak su napisali Luka Duran i Veljko Drakulić, a umnožen je uz pomoć komunista u Karlovcu. U to vrijeme, Drakulić je učitelj u glinskom Domu maloljetnika.
- ⁸⁴ "Pribičević, Rade, odvjetnik, političar", u: *Petrinjski biografski leksikon*, str. 381–382.
- ⁸⁵ "Dr. Jerec pred sudom", *Banovac*, Petrinja, god. I, br. 20, 2. kolovoza 1936., str. 3.
- ⁸⁶ "Iz našeg kraja. Glina", *Banovac*, Petrinja, god. I, br. 22, 30. kolovoza 1936., str. 4.
- ⁸⁷ HR-HDA-1363 Politička situacija, inv. br. 4387, Petrinjska žandarmerijska četa šalje Inspektorskom odjelu Zagreb podatke za suca dr. Jerec Mirka iz Gline, 29. januara 1935.
- ⁸⁸ Dr Mirko Jerec, "Dijeljenje svete Potvrde u glinskom kotaru", *Hrvatska straža*, Zagreb, god. VIII, br. 223, 29. rujna 1936., str. 6.
- ⁸⁹ *Spomenice župa : Maja, Viduševac, Glina, Mala Solina*, Glina 1998., str. 536.
- ⁹⁰ "Svećenik-ustaša Cecelja pred kojim su se zakleli Poglavljenik i Hrvatska državna vlada, govori nam kako je postao ustaša", *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 67, 20. travnja 1941., str. 6; Vilim Cecelja, "Moja sjećanja na uzoritoga kardinala Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa", *Hrvatska revija*, Buenos Aires, god. 40, br. 4, 1990., str. 700–702; "Cecelja, Vilim, vojni vikar", u: *Tko je tko u NDH*, str. 66.
- ⁹¹ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.1/2, kutija 42, Vlada NDH, Dossier dr. Mirko Puk, str. 8.
- ⁹² "Osuda zbog smrti Krste Ljubičića. Ivan Nevistić osuđen je na 8 mjeseci, a Kaštelan, Puratić i Ereš na šest mjeseci zatvora", *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. II, br. 391, 22. lipnja 1937., str. 8; "Загребачки суд је изрекао пресуду студентима оптуженим за убиство студента Крсте Љубичића", *Политика*, Београд, год. XXXIV, бр. 10443, 23. јун 1937., стр. 9.
- ⁹³ O tome kako su proslave Mačekova rođendana (20. srpnja) pretvorene u prave nacionalne manifestacije, vidi: Željko KARAULA, "„Naš vođa“ – stvaranje kulta Vladka Mačeka", u: *110 godina Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb-Križevci 2015., str. 149–164.
- ⁹⁴ HR-HDA-1353 Građanske stranke i društva, inv. br. 662, Izvještaj kotarskog poglavarstva u Glini Banskoj upravi Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, 20. VII. 1937.
- ⁹⁵ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.6, Izjava Božidara Kavrana o Hrvatskoj kulturno-prosvjetnoj i pripomoćnoj zadruzi "Ante Starčević" iz kolovoza 1948., str. 28; "Kavran, Božidar, ustaški dužnosnik", u: *Tko je tko u NDH*, str. 185–186.
- ⁹⁶ HR-HDA-306 ZKRZ-ZH, kutija 150, broj 890, Izjava Franje Koželja pred Okružnom komisijom za ratne zločine ONOO Banije od 26. X 1944., gdje govori o Puku koji

prikuplja novac od svojih pristalica u Glini i nosi Paveliću u Italiju.

⁹⁷ Mario JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, Zagreb 2006., str. 511.

⁹⁸ "Perčević, Ivan, pl., general", u: *Tko je tko u NDH*, str. 315–316.

⁹⁹ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.1/2, kutija 42, Vlada NDH, Dossier dr. Mirko Puk, str. 8.

¹⁰⁰ HR-HDA-1363 Politička situacija, inv. br. 5173, Mjesečni izvještaj o političkim prilikama u kotaru Glina u siječnju 1938. od 2. veljače 1938; „Kirin, Ico (Ivan), ustaški pukovnik“, u: *Tko je tko u NDH*, str. 189.

¹⁰¹ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.1/2, kutija 42, Vlada NDH, Dossier dr. Mirko Puk, str. 8.

¹⁰² "Buć, Stjepan, političar i publicist", u: *Tko je tko u NDH*, str. 52–53.

¹⁰³ Dr. Mirko Puk, "Ante Starčević i Židovi", *Nezavisnost*, Zagreb, god. 1, br. 15, 4. svibanj 1938., str. 1; opširnije, vidi: Ivo GOLDSTEIN, "Antisemitizam ustaškog pokreta", u: *Spomenica Ljube Bobana*, Zagreb 1996., str. 321–332; također vidi: Igor MRKALJ, "Povijest židovske zajednice u Glini: zatiranje stoljeća prosperiteta", *Novosti. Samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 923, petak, 25. kolovoza 2017., prilog Kronika, str. 6–7.

¹⁰⁴ Za razlaz s dr. Bućem, vidi: "Izjave dra Puka i Lea Gričevića", *Hrvatski politički vijesnik*, br. 3, studeni 1938., str. 3–4. Riječ je o ilegalnom ustaškom glasilu.

¹⁰⁵ HR-HDA-1353 Građanske stranke i društva, inv. br. 893, Izvještaj sreskog načelstva Glina Kabinetu banske uprave Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, 1. studeni 1938; "Mjesna organizacija HSS u Glini", *Banovac*, Petrinja, god. III, br. 44, 6. studenog 1938., str. 3, Dragan Štefančić i Stevo Klobučar, "Društveno-političke prilike u Glini u godinama prije rata", u: *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941*, Sisak 1974., o previranjima, str. 428–443.

¹⁰⁶ Dr. Mirko Puk, "Ante Starčević i Muslimani", *Hrvatski narod*, Zagreb, god. 1, br. 1, 9. veljače 1939., str. 3, Hrvoje MATKOVIĆ, "Bosansko-hercegovački muslimani u programu ustaške emigracije i politici Nezavisne Države Hrvatske", *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, god. 38, br. 3, 2006., str. 1031–1037, Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941. – 1945.*, Zagreb 2009.

¹⁰⁷ HR-HDA-1363 Politička situacija, inv. br. 5507, Tromjesečni izvještaj o stanju opće uprave u kotaru Glina, od 4. srpnja 1939.

¹⁰⁸ Ljubo BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941*, knjiga II, Zagreb 1974; Mario JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, Zagreb 2006., str. 525.

¹⁰⁹ Na primjer, dr. Puk zajedno s Budakom, Ivanom Oršanićem i dr. Mladenom Lorkovićem sudjeluje u sastavljanju letaka protiv Sporazuma Cvetković-Maček, koje potom ilegalno rasturaju članovi Uzdance. *Vojskovođa i politika. Sjećanja Slavka Kvaternika*, priredila Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, Zagreb 1997., str. 109.

¹¹⁰ HR-HDA-1561: RSUP SRH SDS, Šifra 01., red. br. 39, Bivše građanske stranke na kotaru Sisak – elaborat o rekonstrukciji, Kotarski odbor HSS za bivši kotar Glina, Općinski odbori HSS za bivši kotar Glina, str. 60–66.

¹¹¹ Vidi uvodno poglavlje "Banovina", u: Čedomir VIŠNJIĆ, *Partizansko ljetovanje. Hrvatska i Srbi 1945-1950*. Zagreb 2003., str. 11.

¹¹² "Novi advokat u Glini", *Banovac*, Petrinja, god. III, br. 39, 2. listopada 1938, str. 3.

¹¹³ Igor MRKALJ, "Od logora do oslobođenja. Prilozi za biografiju dr. Čede Rajačića", *Prosvjeta*, Zagreb, br. 146–147, decembar 2018, str. 36.

¹¹⁴ HR-HDA-1363 Politička situacija, inv. br. 5722, Izvještaj kotarskog poglavarstva Glina Banskoj vlasti Banovine Hrvatske od 9. XII. 1939.

¹¹⁵ "Sprovod Ivke Budak", *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. V, br. 1420, 15. travnja 1940., str. 1; "Govor dr. Puka na pogrebu pokojne gđe Ivke Budak, supruge dr. Mile Budaka", *Hrvatske novine*, Sisak, god. XVI, br. 16, 20. travnja 1940., str. 1.

¹¹⁶ "Stepinac in the Light of Documents", *Review of International Affairs*, Belgrade, vol. IV, no. 1, 1953., str. 15, "Dnevnik Alojzija Stepinca, Susreti s Budakom", priredio Ljubo Boban, *Danas*, Zagreb, god. IX, br. 440, 24. srpnja 1990., str. 66–67. Također vidi uvodnu studiju koju su napisali Tomislav Jonjić i Stjepan Matković u zborniku dokumenata *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907. – 1945.)*, Zagreb 2012., str. 102–103.

¹¹⁷ "Dnevnik Alojzija Stepinca: Na redu je Pavelić, priredio Ljubo Boban, *Danas*, Zagreb, god. IX, br. 441, 31. srpnja 1990., str. 66.

¹¹⁸ HSS je bila, posebno 1920-ih, antiklerikalna stranka. Tek je Radićev nasljednik na čelu stranke dr. Vladko Maček uspostavio nešto bolje odnose sa Katoličkom crkvom u Hrvatskoj, no ipak ne takve da se HSS 1930-ih godina može smatrati klerikalnom strankom.

¹¹⁹ HR-HDA-1361 Cenzura i zabrana štampe, kutija 34, inv. br. 3081, Pokušaj rasturanja zabranjene brošure među djacima, Sresko načelstvo u Glini Kabinetu Bana Banske vlasti Banovine Hrvatske, 18. XII 1940.

¹²⁰ HR-DASK-765-2 Zbirka sudskih predmeta političkih procesa, kutija 22, Vkr 568/50, Zapisnik o saslušanju osumnjičenoga Pavla Crnkovića od 19. VII 1945.

¹²¹ HR-HDA-306 ZKRZ-ZH, kutija 150, broj 890; vidi izjave Franje Koželja i Slavka Mrgana u Glini 29. X 1944. pred Okružnom komisijom za ratne zločine ONOO Bani-

je. Za širi kontekst, vidi: Mario JAREB, "Da li su Hrvati postali Goti? Odnos ustaša i vlasti Nezavisne Države Hrvatske prema neslavenskim teorijama o podrijetlu Hrvata", *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, god. 40, br. 3, 2008., str. 869–882.

¹²² "U franjevačkom samostanu u Čuntiću, gdje su se izrađivali planovi o hrvatskom Ustaškom oslobodilačkom ustanku", *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 193, 26. kolovoz 1941., str. 6; Anđelko MIJATOVIĆ, "Čuntićki župnik i gvardijan fra Honorije (Častimir) Marijan Herman (1914.–1990.), osuđenik na smrt i dugogodišnji politički zatvorenik jugoslavenskoga komunističkog sustava", u: *Osam stoljeća Čuntića 1211-2011*, Petrinja-Zagreb 2012., str. 301 i 321–322.

¹²³ "Jerec, Mirko, veliki župan", u: *Tko je tko u NDH*, str. 171–172; "Jerec, Mirko, veliki župan Velike župe Gora", u: *Petrinjski biografski leksikon*, str. 192–193.

¹²⁴ "Rebok, Juraj, stožernik", u: *Tko je tko u NDH*, str. 342; "Rebok, Juraj, liječnik, stožernik", u: *Petrinjski biografski leksikon*, str. 395.

¹²⁵ HR-HDA-306 ZKRZ-ZH, kutija 150, broj 890, Izjava župnika Franca Žužeka pred Okružnom komisijom za ratne zločine ONOO Banije, Glina, 18. X 1944.

¹²⁶ HR-HDA-1363 Politička situacija, inv. br. 6431, Tromjesečni izvještaj sreskog načelstva u Glini o stanju opće uprave upućen Odjelu za unutarnje poslove Banske vlasti Banovine Hrvatske dana 3. I. 1941.

¹²⁷ Da je *Hrvatska štedionica* bila sastajalište Pukovih istomišljenika potvrđuje i prof. dr. Damir Mirković (*Glina 1933.), sin Jovana Mirkovića, tadašnjeg kotarskog suca u Glini i Marije Bosiljevac ud. Mirković: "Moj pokojni djed Josip Bosiljevac, učitelj u penziji, radio je kao knjigovođa u Pukovoj banci, pa kada je Puk održavao sastanke sa svojim ortacima, onda je starome znao reći – Vi gospodine Bosiljevac možete sada ići kući." (izjava autoru, 11. svibnja 2014.).

¹²⁸ Slavko GOLDSTEIN, 1941. *Godina koja se vraća*, Zagreb 2007., str. 105.

¹²⁹ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.0.36, kutija 29, Djelovanje ustaša u razdoblju do II svjetskog rata i uspostavljanje ustaške vlasti, str. 1–3.

¹³⁰ Zoran JANJETOVIĆ, "27. ožujak 1941.: uzroci, akteri, ideologija, posljedice", *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, god. 38, br. 3, 2006., str. 1013–1029.

¹³¹ HR-HDA-1561 RSUP SRH SDS, 013.0.36, kutija 29, Djelovanje ustaša u razdoblju do II svjetskog rata i uspostavljanje ustaške vlasti, str. 2–3.

¹³² Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, Zagreb 1977., Bogdan KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1978., Jozo TOMASEVICH, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*, Stanford 2001., Nevenko BARTULIN, "Ideologija nacije i rase: ustaški režim i politika prema Srbima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941-1945.", *Radovi*, Zagreb, god. 39, br. 1, 2007., str. 209–241, Stevan K. PAVLOWITCH, *Hitler's New Disorder: The Second World War in Yugoslavia*, London 2008., Ivo GOLDSTEIN, "Nezavisna Država Hrvatska 1941. godine: put u katastrofu", u: *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945. zbornik radova*, Zagreb 2009., str. 29–41, Милан КОЉАНИН, "Идеологија и политика уништења Срба у НДХ", *Војно-историјски гласник*, Београд, бр. 1, 2011., str. 66–91.

¹³³ Za rekapitulaciju prve godine Vlade NDH, vidi izvještajni govor kojeg je podnio ministar pravosuđa i bogoštovlja dr. Mirko Puk, u: *Brzopisni zapisnici prvog zasjedanja Hrvatskog državnog sabora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj godine 1942. – Brzopisni zapisnik IV. sjednice održane dne 25. veljače 1942.*, Zagreb 1942., str. 36–41; Dr. Mirko Puk, "Reforma u oblasti pravosuđa u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", *Hrvatsko-talijanska smotra*, Zagreb, god. 2, br. 5, 1942., str. 109–112.

¹³⁴ Za genocid i njegovo teorijsko tumačenje, vidi radove koji se smatraju modernim klasicima u tom području: Irving Louis HOROWITZ, *Genocide. State Power and Mass Murder*, New Brunswick, N.J. 1976., Helen FEIN, *Accounting for Genocide*, New York 1979., Leo KUPER, *Genocide. Its Political Use in the Twentieth Century*, London 1981.